

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SAHNE SANATLARI BÖLÜMÜ
BALE ANASANAT DALI

BALLET RUSSES'ÜN KISA TARİHÇESİ VE GİYİSİ TASARIMLARININ İNCELENMESİ

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

MURAT KURTULMUŞ

Danışman
Yrd. Doç. CEM ERTEKİN

T 92.321

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

İSTANBUL - 1999

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	1
Sergei Diaghilev	4
Diaghilev'in Petersburg'u	6
SANAT DÜNYASI	7
19. YY. RUS BALESİ	10
BALLET RUSSES'ÜN OLUŞMASI	12
PARİS'TE İLK BALE TEMSİLLERİ	14
Balelerin Açıklamaları	
Kleopatra	14
BALLET RUSSES'ÜN ZAFER YILLARI	16
Şehrazat	17
Karnaval	18
Ateşkuşu	18
Gülün Ruhü	19
Narcissus	20
Petruşka	21
Mavi Tanrı	22
Bir Pan'ın Öğleden Sonrası	22
Daphnis ve Chloë	24
Thamar	24
Jeux	25
İlkbahar Ayini	26
BALLET RUSSES'ÜN ÇATIŞMA YILLARI	27
BALLET RUSSES'ÜN SON YILLARI	29
Parade	29
Le Train Bleu	31
Sonuç	33
BALLET RUSSES SANATÇILARI	36
1909-1929 BALLET RUSSES GİYİŞİ TASARIMLARI VE RESİMLERİ	45

Cleopatra (Resim 1)	46
Scheherazade (Resim 2).....	47
L'Oiseau de Feu (Resim 3).....	51
Le Spectre de la Rose (Resim 4).....	53
Le Dieu Bleu (Resim 5)	55
L'Après - Midi d'un Faune (Resim 6)	57
La Legend of Joseph (Resim 7)	59
Parade (Resim 8).....	60
The Sleeping Beauty (Resim 9)	61
1909-1929 BALLET RUSSES SEZONU	63
BİBLİYOGRAFYA	68

GİRİŞ

Bale tarihi incelendiğinde karşımıza birçok gelişme, yenilik ve devrim niteliği taşıyan tarihi olaylar çıkmaktadır. Örnek vermek gerekirse: saray ve salon danslarının profesyonel olarak tiyatro sahnelerine taşınması, özel bale eğitiminden akademik ekol eğitime geçilmesi, kadın ve erkek dansçı arasındaki öncelik statüsünün değişerek her iki cinsin eşit değere gelmesi, koreografların sağlam bale bilgisi ve kültürü bir de yeteneğe dayalı bir biçimde koreografilerini oluşturmaları, sahneyi aydınlatmak için mum kullanımından gaz lambasına sonraları da elektriğe geçilmesi, klasik bale tekniğine kendi adları verilen birçok ülkede farklı teknik ve estetikleri yaratan bale pedagoglarının yetişmesi gibi etmenler bale sanatının günümüze dek gelmesini ve dünya sanatları arasındaki vazgeçilmez ve önemli yerini almasını sağlamıştır. Aynı zamanda bale sanatı bu gelişme süreci içinde diğer sanat dallarından da etkilenecek sahne sanatları içindeki vazgeçilmez yerini sağlamlaştırmıştır.

Örneğin romantik çağlarda romantik balelerin öne çıkması; klasik devirde de klasik türde balelerin sahnelenmesi gibi. Önceleri Avrupa'da gözlemlenen bu gelişmeler 18. yy.'ın sonlarına doğru Rusya'da da yaşanmaya başladı. 19. yy.'ın sonlarına doğru Avrupa'da opera sanatına ilginin artmasıyla bale sanatında geçici bir duraklama olmuştur. Ama bu sırada Rusya'da bale büyük bir yenilenme ve gelişme içindeydi. Bunun doğal sonucu olarak da çok yetenekli ve becerikli bir empresaryo olan sergei Diaghilev Rus balesini geliştirdiği yerden alarak Avrupa'ya taşıdı ve bu yeniliklerden Avrupa izleyicisini haberdar etmiş oldu. Çabalarıyla döneminin balesini en üst düzeye çıkardı ve yeniden orta Avrupa'da balenin çok izlenilen bir sanat dalı olmasını sağladı. Doğallıkla da bunu tek başına sağlayamazdı. Çok akılcı bir girişimle çevresine birçok entellektüel sanat koruyucusu dansçı, besteci, koreograf, dekor ve giysi tasarımcısı ressam toplamayı başardı.

Baledeki gelişmeler genel anlamda sıralanacak olduğunda; özgün ve özgün bir çalışma ortamının oluşturulması, modernizm akımının baleyle birlikte tiyatro sahnelerine girmesi, yeni koreografik dans adımlarının oluşturulup kullanılması ve

en önemlisi "topl u sanat" ilkesinin varolması gözlenmektedir. Ayrıca sahne tasarımcılarına da artık büyük önem verilmekte ve onların yaratılan baledeki önemli etkileri gözardı edilmemektedir. Böylece birçok ünlü ressamın sahen tasarımcısı kimliği ile "Ballet Russes"e çok büyük katkıları olmuştur.

Tüm bu tarihsel gelişmeleri incelerken yararlandığım yabancı kaynakların çoğu "Ballet Russes" döneminin en ilgi derleyen ve beğeni toplayan yönünün sahne tasarımları ve giysi çizimlerinin olduğunu ortaya koymuştur. Birçok gelişme, yenilik ve ilklerin yaşandığı bu dönemde en ilgi çeken konu olan sahne tasarımlarına, özellikle de giysi tasarımlarına yer vermeyi ve araştırmalarımı bu yönde geliştirmeye karar verdim.

"Ballet Russes"ün nasıl kurulduğunu, Rus sanatının Avrupa'ya nasıl tanıtıldığını, ünlü ressamların dekor-giysi tasarımlarını nasıl özgün bir biçimde yarattıklarını incelemeye gayret gösterdim. Ayrıca araştırmamın sonuna dekor ve giysi tasarımlarının fotoğraflarını ekleyerek bu öğelerin bale sanatındaki vazgeçilmez önemini vurgulamak istedim.

Olanaklarım elverdiğince araştırıp; tarihsel akışı bozmadan ve doğru olmasına özen gösterdiğim bu araştırmamı hazırlarken benden sonraki genç kuşaklara kaynak olmasını istedim.

Sergei Diaghilev

SERGEİ DİAGHİLEV

Diaghilev'in adı yıllar içinde sadece bale dünyasında duyulmakla kalmayıp tüm sanat alanlarında da çokça işitilmiştir. Akademik sempozyumlardan yayınlara; sergilerden adına düzenlenen anma gösterilerine dek her yerde onun sözü edilmektedir.

Diaghilev'in çok yönlülüğünün en ilgi derleyeni sahne tasarımcısı rolüne getirdiği yenilikçi yaklaşımlardır.

Salt resim sanatında ünlenmişken, Diaghilev'in olağanüstü biraraya getiriciliği kapsamında Picasso, Gris, Chirico, Bakst, Benois, Larionov, Dufy'ye ne demeli! Sahne için daha önce hiç çalışmamış ünlü ressamı yörüngesine dahil etmekten korkmamıştır.

Kendi görüşlerini üç boyutlu bir alanda deneme fırsatını onlara sunan ilk kişiydi; çoğu hevesle yanıt vermiştir.

Asma dekorlar ressamı en büyük resimlerini üretmek için Diaghilev'in sunduğu yöntemlerdendir.

Günümüzde "Ballet Russes"ün değerini tarihsel bir perspektife oturtabilme olanağına artık sahibiz.

Şimdilerde oldukça kabul edilir olan çalışmalar, ilk kez temsil edildikleri dönemde "devrimci" bir niteliğe sahiptiler.

Diaghilev'in yakın çalışma arkadaşlarından bazıları kendi kişisel bakış açılarından bir çalışmayı zihinlerinde kolayca canlandırabilmelerine rağmen, yenilikçi genç sanatçıların yeni müziklerinin, dans hareketlerinin ve sahne tasarımlarının ahenkli bir bale üretmekte nasıl birleşebileceğini zihinlerinde canlandırmaları bazen zor olmuştur. Diaghilev'in ikna edici fikirleriyle zamanla bunları başarmışlardır.

Diaghilev'in görüşü ve etkisiyle seçtiği olağanüstü ressamların yeteneklerinin birleşmesi; dünyanın hiçbir zaman görmemiş olduğu balelerle

sonuçlanmıştır. Aynı zamanda heyecanlandırıcı ve seyredenlere meydan okuyan yenilikçi baleler olmuşlardır.

Burada Diaghilev'in dehasının olduğunu söylemek sanırım doğru olacaktır.

Yeteneği keşfetmedeki muazzam yetisi (özellikle genç dansçılarda) ve sanatçıları ister dansçı-koreograf isterse ressam veya besteci olsun, onları son sınırlarına kadar zorlamış ve daha fazlasını istemiştir.

Bu onun her zaman büyük silahı olmuştur.

Büyük bir karizma ve çekiciliğe sahip olmasına rağmen Diaghilev, kendisini memnun etmeyenleri bir taş gibi acımasızca atmasıyla da ün kazanmıştır.

Fokine, Nijinsky ve Benois gibileri önce tercih edilip ağırlanmış sonra da sırayla reddedilip uzaklaştırılmıştır.

Diaghilev onlarsız yapamayacağını anlayınca kendilerini tekrar çalışmaya ikna etmiştir.

Böylece Diaghilev kendi eseri olan yetenek deposu "Ballet Russes"ü ölümüne dek 20 yıl ayakta tutmayı başarmıştır.

DİAGHİLEV'İN ST. PETERSBURG'U

19. yüzyılda St. Petersburg tiyatro ve sanat hayatının zarif bir merkeziydi.

Hayli Fransız havasında bir kent olan St. Petersburg, 1892'deki "Fransız-Rus Antlaşması", askeri ve kültürel bağları pekiştirmiştir.

Moda ve sanat özellikle Fransız etkisindeydi. Dışardan, özellikle Fransa'dan modern sanat yüzyılın başında Rusya'da sergilenmeye başlanmıştır. Bu yüzyılın ilk on yılında St. Petersburg'daki sanatçı gençlerin geleceklerinin parlak olması şaşırtıcı olmamıştır. Tiyatro, özellikle opera ve bale modernizm öncesi dönemin önde gelen genç ressamlarını cezbetmiştir.

Paris, moda ve tiyatroda kariyer yapmaya hevesli bir Rus için bereketli bir toprak olmuştur.

SANAT DÜNYASI

Sanat Dünyası grubunun üyeleri başlarında Alexandre Benois olmak üzere Rus sanatını dışarı ülkelerde daha iyi tanıtmak amacıyla bu işe giriştiler.

Sonuçta birçok sanatseverin, entellektüelin ve önde gelen sanatçıların desteğini kazandılar.

Bu girişimler beklediklerinden ya da umduklarından çok daha geniş bir alanda etkili olmuştur.

Rus koreografileri, sahne tasarımları sadece Batı toplumuna tanıtılmakla kalmamış aynı zamanda Batı Avrupa balesinde gözle görülür etkiler bırakmıştır. Birçok mükemmel örneklede, tiyatronun ve ünlü ressamların işbirliği ile yaratılmış bir "sanat sentezi"nin nasıl olabileceğini de göstermişlerdir.

Sanat Dünyası grubu Rusya'da da farklı kültürden birçok insan tarafından gücü, başarıları ve farklı bakış açısıyla büyük destek görmüştür.

Ballet Russes sezonu hazırlarken grup elemanları dar bir alana sıkışıp kalmadılar; asıl amaçları Rusya'nın müzik, koreografi, opera ve resim dallarındaki başarılarını Avrupa'ya da göstermekti.

Böylelikle Rus sanat akımı batı toplumuna adım adım sunulmaya başlandı.

İlk opera-bale gösterileri birçok alanda yenilikçi ve öncü oldu.

Diaghilev 1906 sonbaharında Paris salonunda Anisfelt, Bakst, Benois, Borisov, Mutasov, Vrubel, Dobujinsky, Korovin, Kuznetsov, Larionov, Roerich, Somov, Serov, Sudbinin, Sudeikin, Stellesky ve diğer sanatçıların da katıldığı Modern Rus Resim ve Heykel sergisini açtı. Bu sanatçıların birçoğu daha sonradan Ballet Russes ekibinde çalıştılar. Paris'ten sonra Berlin ve Viyana'da birçok kereler aynı sergi tekrarlanmıştır.

Daha sonra bir grup şancı ve müzisyen Champs-Élysées Tiyatrosu'nda resitaller verdiler.

1907 yılı tarihinde "Tarihi Rus Konserleri" ile anılır. Bu resitalerde Rus operalarından seçilmiş ariyalar, Chaliapin, Zbrueva, Litvin ve Smirnov tarafından yorumlandı; Rimsky Korsakov, Rachmaninov ve Glasounov tarafından yönetildi.

Halkın, Moussorgsky'nin kompozisyonlarına olan büyük ilgisi, yapımcıları Paris'te tam bir opera sergilemek için cesaretlendirdi.

Fakat bu arada opera gösterilerinin içinde yer alan balelerin büyük başarısı opera prodüksiyonlarını gölgede bıraktı ve hemen ardından Diaghilev'in topluluğu "Ballet Russes" adıyla anılmaya başlandı.

Koreografik yapıtlara çok daha fazla önem verildiyse de, operalar 20 yıl boyunca repertuarda yer almaya devam etti.

Diaghilev'in topluluğunda müzisyenler, tiyatrocular ve bale otoriteleri mükemmel bir uyum içinde çalışarak işbirliği yapmayı başarmışlardır.

Ve bu da Ballet Russes'ü ünlendiren en büyük etken oldu.

Paris gösterileri ile ilgili bir yazısında Benois¹

Ekipte görev alan yönetmenlerden en alt asistana kadar kimsenin tam zamanlı çalışan memurlar olmadığını, herkesin sanatçı ya da sanatla bağlantılı insanlar olduğunu ve bunun da bir tiyatronun nasıl olması gerektiğine dair en mükemmel örneklerden biri olduğunu belirtmiştir.

Grubun önde gelen isimleri Alexandre Benois, Sergei Diaghilev, Leon Bakst ve 1909-1911 yılları arasındaki tüm eserlerin koreografilerini yapan Mikhail Fokine'dir. Bu grupta omuz omuza çalışan eşlikçiler ise, besteci Nikolai Cherepnin, müzik eleştirmeni Walter Nouvel ve bale eleştirmeni Valerian Svetlov'dur.

Bu merkez grubun etrafında onların en büyük destekçileri olan; koreografi, müzik, dekor-kostüm ve şiir alanlarında yeni fikirleri olan genç beyinler bulunuyordu. Bu insanların her birinin sanata, sanatın sorunlarına ve gelişimine dair özgün fikirleri ve çözümleri olmuştur. Bir senelik ekip çalışmasından sonra özellikle bale konusunda tüm fikir ayrılıkları ortadan kalktı. Sanatın yeni görselliklerle, yeni metodlarla uygulama düşüncesinde fikir birliği oluştu.

¹ Ann Kodicek, *Diaghilev Creator of the Ballet Russes Art-Music-Dance*, London: Barbarian Art Gallery/Lund Humphries Publishers, 1996, s.35.

Bir prodüksiyon üzerinde çalışırken herkes kendi payına düşen bölümü profesyonelce kotardı.

Toplantıların işbirliği ile oluşan yaratıcı atmosferi, ortaya bir konu atıldığında; herkesin kendi özgün fikirlerini ortaya koyması ile iyice alevlenirdi.

Hep birlikte bir sonraki bale için müzikler seçerler ve bazılarını eleyerek balenin teması hakkında bir karara varırlardı.

Fokine dansçıları ile stüdyoda yeni hareketleri çalışırken, tüm "Sanat Dünyası" grubu onun arkasında yer alırdı.

Paris'te yapılan ilk bale sezonu sırasında onlarca köşeyazısı, makale ve kitap yazıldı.

18 Mayıs 1909'daki kostümlü genel provadan ve 19 Mayıs'taki ilk gösteriden sonra basın² bu prodüksiyonu "Bilinmeyen, yeni bir dünyanın keşfi; Yeni bir devrim" olarak nitelendirdi.

² Kodicek, s.57.

19. YY. RUS BALESİ

Bale sanatı 19. yüzyılın ikinci yarısında Batı'da yok olmaya yüz tuttu. Oysa St. Petersburg'da çarın himayesinde 1870-1910 yılları arasında en büyük ürünlerini veren koreograf ve eğitmen Marius Petipa³ bir yıldız gibi İmparatorluk Tiyatrosu sahnesinde parladı.

Petipa'nın yarattığı ekol günümüzde de yerini ve değerini ilk günkü gibi korumaktadır.

Fakat bu stil zorunlu kuralları olan, değişmez ve konservatif bir dansı beraberinde getirmektedir.

O dönemde İmparatorluk Tiyatroları'na kayıtlı dört yüzden fazla dansçı vardı.

Hepsi oldukça iyi eğitimliydi ve geleneksel klasik baleleri dans ediyorlardı. Ama yine de St. Petersburg balesinin daha genç üyeleri arasında Petipa'nın öylesine kıskançlıkla koruduğu klasik geleneğe karşı bir tür tepkinin kendini hissettirmeye başladığı gözlenmiştir.

İmparatorluk Okulunda devrimci bir öğrenci olan Fokine, 1904'te tiyatro müdürüne, Longus'un Daphnis ve Chloe'sine dayanan bir balenin librettosunu, dans reformu için kendi ilkelerini ayrıntılı olarak ortaya koyan bir eskizle birlikte sunmuştur.

Dansın, baleye eklenen bir gösteri olarak değil, öyküyü anlatmanın aracı olarak kullanılması gerektiği basit gerçeği Fokine'nin reformlarının temeliydi. Bunun, yüzyılın ilk günlerinde kabul edilmesi çok zordu. Tiyatroya sunduğu teklif ise kabul edilmedi:

Fokine'nin dansla ilgili fikirlerini şöyle açıklayabiliriz; Balede öykünün bütün anlamı dansla ifade edilebilir. Balenin artık sayılar, maddeler vb. ile

³ Ivor Guest, *Bale Tarihi*, Aysun Aslan, İstanbul: Melek Erduran, 1986.

oluşturulması gerekmez. Balenin tam bir ifade birliğine; yani müzik, resim ve plastik sanatların uyumlu karışımından oluşan bir bütünlüğe sahip olması gerekmekte. İngiliz Gazetesi için yazdığı Manifesto'da aşağıdakilere yer vermiştir⁴

1- Başlı başına her sahne için, sadece denenmiş belli adımları kombine etmek yerine, konuya, zamana ve müziğin karakterine uygun bir hareket şekli bulmalıdır.

2- Dans ve müzik konunun ifade aracı olmadığı halde, bale içinde de bir anlam ifade etmez.

3- Birbiriyle bağlantılı hareketler ancak balenin stili gerektiriyorsa kullanılmalı. Her durumda tüm beden hareketleri kullanılmalıdır. Bir dansçı, ellerinden ayaklarına kadar ifade dolu olmalıdır.

4- Dansın diğer sanat dallarıyla ilişkisi: Yeni bale, sahne dekoru ve müziğin kölesi olmayı reddeder. Değişik sanatların işbirliğini sadece eşit olmaları şartıyla kabul eder. Müzisyene ve sahne sanatçılarına sanırsız serbestlik tanır.

Böylece bale sanatında yeni bir dönem başladı. Fokine, yılmaksızın yakın bulduğu öğrencileri ile fikirlerini denemeye başladı. Öğrencileri arasında eşsiz yeteneğe ve Fokine'nin fikirlerine sempatiyle bakan Anna Pavlova (1881-1931), Tamara Karsavina (1885-1978), Vaslav Nijinsky (1889-1950) ve Adolph Bolm gibi birkaç öğrenci balenin tarihinde ölümsüz yerlerini aldılar.

Erkek dansçı önemli değilse de, balerin ile eşit değere gelmeye başladı.

⁴ Rudolf Leichtenhan, *Ballet Geschichte im Überblick*, Figen Yücel, Wilhemshaven: Noetzel Heinrichsfaen-Bücher, 1990, s.57.

BALLET RUSSES'ÜN OLUŞMASI

Sanat dünyasının yaratıcı çalışmaları için bakılması gereken yer tiyatro, özellikle baledir.

Diaghilev ve Bakst 1906 Paris sergisinden zaferle döndüklerinde akıllarına bale topluluğu kurma fikri gelmemiştir.

Diaghilev Paris'te sunduğu serginin etkisiyle Rus Sanatı'nı Avrupa'ya taşıma fikrini benimsedi. Kişisel egosunu tatmin etme, Rus sanatsal dehasının tanıtılmasıyla paralel gitmiştir. Biri diğerini beslemiştir. Diaghilev resim sergisinden sonra çok daha bilgili olduğu müziğe yönelmiştir.

1908'de Paris için Boris Godunov operasını bir prodüksiyon olarak hazırlamıştır.

Chaliapine'nin başrolde bir sansasyon yaratmasına ve görsel efektlerin etkileyici olmasına karşın sunulan temsiller fazla seyirci çekmemiştir.

Diaghilev tüm topluluğun sorunlarıyla ve titizlikle işlenmiş sahne kostümleriyle başa çıkarak usta bir tiyatro yöneticisi olduğunu kanıtlamıştır.

Devamlılığı olan bir bale topluluğunun yaratılmasını kolaylaştıracak güçlü dostluklar kurmuştur.

İmparatorluk Tiyatroları Bakst, Benois ve Diaghilev için yetenek ve özlemlerini tatmine açık bir uygulama alanı olmuştur.

Profesyonel sahne sanatçılarının yeni ve öncü bir okulunu ortaya çıkaran kişi olarak nitelendirilen Sava Mamontov, Diaghilev'in Sanat Dünyası için mali destekleyici olmuştur.

Mamontov'un en büyük başarısı, sanatçıları yerli tiyatro yapıtlarının sahne dekorları ve kostümlerini tasarlamaya ikna etmesidir.

Mamontov Moskova Tiyatrosu'nu 1885'te kurmuştur. Topluluğu ilk kez 1898'de St. Petersburg'a getirdiğinde sanat dünyası grubu İmparatorluk

Tiyatroları'nda genellikle eksik olan, ince işlenmiş prodüksiyonların yüksek sanatsal değeri karşısında hayrete düşmüştür. Rusların Batı sahne sanatlarına katkısı olarak adlandırılan girişimler Mamontov'un operası ve İmparatorluk Tiyatroları ile başlamıştır. Balenin yenilenmesiyle doruğa varılmıştır.

Diaghilev'in, baleyi o zamandan beri ayakta tutmuş olan yapıyı yaratabilmesi bu iki ayrı başarıyı yakalaması sayesinde olmuştur.

PARİS'TE İLK BALE TEMSİLLERİ

1909 sezonunun özgün prodüksiyonları için yeterli prova ve zaman olmadığından repertuarlar İmparatorluk Tiyatroları'ndan alınmıştır.

Benois tarafından tasarlanan ve St. Petersburg'da büyük başarı kazanan iki Fokine balesi: La Pavillion d' Armide ve Les Sylphides seçilmiştir.

Bakst'ın bazı kostüm katkılarında bulunduğu üçüncü bale ise Kleopatra'dır (İlk adı Mısır Geceleri). Bu üç bale 19 Mayıs 1909'da Châtelet Tiyatrosu'nda sergilenen Korkunç İvan, prens İgor, Ruslan ve Ludmila ile Judith'ten oluşan tarihi programın parçaları olmuşlardır.

Balelerin Açıklamaları:

Kleopatra (Cléopâtre)

Dekor ve kostümlerini Bakst'ın yaptığı Kleopatra; Nil kıyısında bir tapınak, sütunlar, sıcak ve boğucu bir gün; doğunun kokusu ve birçok hoş kadının güzel bedeni Bakst'ta büyük bir heyecan yaratmıştır. Bakst Kleopatra'da bir tutkusunu daha gerçekleştirmiştir.

Fokine'nin özel öğrencisi olan İda Rubinstein'ın Kleopatra rolünde oynamasını istemiş ve bu isteği Diaghilev tarafından yerine getirilmiştir. Kleopatra 1909 prodüksiysonunda, Rus balesinin en doyurucu eseri olarak nitelendirilmiştir. Bale, Bakst'ın renk uyumlarındaki ve temel renkleri sonsuz armoniyle kullanma ustalığının bir örneği olarak kabul edilmiştir.

Bakst, hareketlerde, kostümlerde ve hatta dansçıların takılarında yakalayıp tekrarladığı karakteristik Mısır motifleriyle görkemli bir tasarım yaratmıştır. Bakst, Kleopatra'da yarattığı egzotik striptizle, seyircileri renk ve biçimlerle heyecanlandıran teatral efektler sunmuştur (Resim 1).

Yarattığı sahne resimleri ve kostümler silinmez etkiler bırakmıştır.

Bakst'ın baleleri halkın beğenisini doğrudan etkilemiştir. Bakst'ın renklerinin ve kostümlerinin özel doğası, abartılıkları, herşeyi olabildiğince uzağa itme eğilimi teatral fantazide bir çıkış bulan iç gerilimlerinin ve duygularının bir sonucudur.

Diaghilev balesinin ilk sezonu tam bir sansasyonel başarı yaratmıştır. Topluluk henüz daimi bir devamlılık kazanmadığı için dönüşte dansçılar tekrar tiyatrodaki çalışmaya başladılar.

Sanat Komitesi bir sonraki sezonun repertuarını hazırlamaya girişti.

BALLET RUSSES'ÜN ZAFER YILLARI

1910

1910 yılı için hazırlanan yeni baleler, Bakst'ın tasarladığı Şehrazat, Karnaval, Ateşkuşu, Les orientales ve dekor-kostümlerini Benois'in yaptığı Giselle'dir.

Giselle, Karsavina ve Nijinsky'e rağmen başarı kazanmamıştır. Çünkü modası geçmiş bir romantizm olarak görülmüştür. Giselle'in başarısızlığı Diaghilev'in, Bakst'ın da tamamen paylaştığı erotizm ve şiddete yönelik tercihi güçlendirmiştir.

1910 yılı Bakst'a, Ballet Russes'de kendisine uluslararası şöhret, giyim ve iç dekorasyon modası üzerine eşi görülmemiş bir etkileme gücü kazandırmıştır.

Birinci Dünya Savaşının başlamasından önceki ve sonraki yıllar "Bakst Dönemi" olarak adlandırılabilir. Öyleki bu dönemde bale eleştirmenleri, seyircilerin Bakst'tan başka herhangi bir isim görmekten neredeyse hayal kırıklığına uğradıklarını yazmışlardır.

Herşey Ballet Russes'ün ve modern balenin tarihindeki en büyük başarı olan ve modern sahne tasarımında da kesinlikle en sansasyonel deneme olan "Şehrazat"la⁵ başlar.

Bu balenin başarılı olmasının nedeni, yaratıcıları Diaghilev ve Bakst'ın kendi kişisel fantazilerini neredeyse herkesi heyecanlandıracak tarzda gerçekleştirmeleridir.

⁵ Charles Spencer, Leon Bakst, London: Acedemy Editions, 1975.

Şehrazat (Schéhérazade)

Bir harem dolusu güzel kadının, efendilerinin yokluğundan yararlanarak bir grup yapılı zenciyle girdikleri ve bir katliamla sona eren aşk öyküsü anlatılmıştır.

Seyreden her erkek ve kadının cinsel fantazilerinin canlı bir örneği olmuştur.

Sonunda suçluların cezalandırılması amacıyla ahlaki standartları tatmin etmiştir.

Böylece bale, hem zevk hem de ibret örneği haline gelmiştir.

Bakst, sahnede daha önce hiç görülmemiş bir renk cümbüşü yaratmıştır.

Resimli fon perdeleri yerine, çoğunlukla yumuşak malzemelerden yararlanmıştır.

Perdeler, kumaşlar, yastıklar ve halılar kullanılmıştır. Bir sahne dekoru yaratarak; çıplak insan tenlerinin içiçe geçişini, insan tenine yakın dekorlarla güçlendirmiştir.⁶

İnsan bedenini hem sergileyen hem de heyecanlandırıcı bir biçimde gizleyen kostümler aracılığıyla aşırılık daha da güçlendirilmiştir (Resim 2).

Şehrazat, Rus balesinin mükemmel ve başarılı bir başyapıtı olmuş ve kabul edilmişti.

Hem Diaghilev hem de Bakst, hiçbir şeyin aşırılık kadar başarılı olamayacağına inanmışlardır.

Şehrazat her bakımdan Ballet Russes'ün ilk gerçek yaratımı olmuştur.

Düşünülüşü ve icrası tamamen özgün tasarlanmıştır. Kendine özgü bir görsel stil ve eğlence biçimi oluşturmuştur. Bakst kendi renk seçimini şöyle açıklamıştır:

Prizmanın her rengine bazen samimiyet ve iffet bazen şehvet ve hatta hayvanlık bazen kibir veya çaresizlik ifade eden bir geçiş, bir derece bulunduğunu fark etmiştim. Bu, muhtelif gölgelerle sağlanan etki

⁶ M.N. Pozharskaya, *The Russian Seasons in Paris Sketchs the Scenery and Costumes. 1908-1929*, V.S. Friedman, Moscow: Iskustvo Art Publishers, 1988.

aracılığıyla izleyiciye aktarılıp hissetirilebilir. Şehrazat'ta yaptığım şey budur. Hüzünlü bir yeşilin karşısına çaresizlik içinde bir mavi koydum. Muzaffer kırmızılar olduğu gibi öldüren kırmızılar da vardı.⁷

Karnaval (Carnaval)

Bakst'ın 1910'daki ikinci başarısı Karnaval aslında St. Petersburg'daki bir hayır gösterisi için yapılmıştır.

Karnaval'da, sadelik bir yenilik olarak kabul edilerek mavi kadifeden kumaşlar asılmıştır.

Eserin başarısı büyük ölçüde Nijinsky'nin parlak yorumu ve Karsavina'nın cazibesinde yatmaktaydı.

Ateşkuşu (L'oiseau de feu)

Ateşkuşu; Diaghilev'in genç besteci Igor Stravinsky'i keşfetmesi nedeniyle önemlidir.

Dekor-kostüm tasarımcısı olarak Alexandre Golovine seçilmiştir. Bakst bazı muhteşem kostümleriyle katkıda bulunmuştur (Resim 3).

Balede; Prens İvan, ormanda uçuşurken gördüğü büyülü kuşu izler ve onu altın bir ağaçta beslenirken yakalar. Kuş özgürlüğü karşısında prene üç altın tüy verir. O anda oniki prenses çıka gelir. Altın elmalarla oynarlar. Prens İvan onlara katılır. Prensesler İvan'ı, kendilerini esir tutan büyücü Kotschei konusunda uyarırlar.

Kotshei, çirkin yaratık ve askerleriyle sahneye gelir, prensesler kaçar.

Büyücü, Ateşkuşu'nu çağırmak için altın tüyü kullanan prens İvan'a büyü yapmaya çalışır.

Ateşkuşu gelir, askerleri ve yaratıkları büyüleyerek, tükenip yığılana kadar dans ettirir.

Ateşkuşu, Kotshei'nin şeytan ruhunu içeren bir yumurtayı prens İvan'a ezdirir.

Prens İvan ve Baş Prenses, insan biçimine dönen Kotshei'nin maiyetiyle

⁷ Spencer, Leon Bakst, s.79.

çevrili halde son sahnede evlenirler.

Özgün eserde Tamara Karsavina Ateşkuşu'nu, Adolph Bolm prens İvan'ı dans etmişlerdir. Bu unutulmaz 1910 sezonunun sonunda Bakst ve Stravinsky, Nijinsky'le birlikte Ballet Russes'ün en büyük üç değeri haline gelmiştir.

Üçü de kendilerini aşmışlar, özellikle Bakst, dehası kabul edilmiş bir sanatçı haline gelmişti.

Seyircileri Ballet Russes'e çeken ilk şey Bakst'ın muhteşem sahne tasarımları olmuştur. İlk iki sezonun olağanüstü başarısı üzerine Diaghilev kendi topluluğunu kurmaya karar vermiştir.

Fakat bütün dansçıların Marinsky ve Moskova'da kontratlı olması bu işi zorlaştırmıştır.

Büyük bir skandal bu ikilemi çözdü. Nijinsky'nin Giselle'i dans ederken iç çamaşırı giymemesi onun tiyatrodan kovulmasına neden olmuştur.

1911

1911 sezonunun yeni baleleri olarak Petruşka, Narcissus, Sadko ve Gülün Ruhu düşünülmüştür.

Gülün Ruhu (Le Spectre de la rose)

Bale repertuarlarının en uzun süreli eserlerinden Gülün Ruhu, Nijinsky'nin kişiliğinin etkisi ve Diaghilev'in, Bakst'ın tasarımlarını kabul etmeye başlaması açısından önemlidir.

Fizik bakımından kaba ve kaslı bir köylü olan Nijinsky'nin sahnede bütünüyle cinsiyetsiz ya da cinsiyet dışı bir kişilik sunduğu sık sık gözlenmiştir.

Diaghilev tarafından yönetilen ve yine onun tarafından yönlendirilen bir dansçı olmuştur.

Nijinsky Gülün Ruhu'nda giydiği kostümle cinselliğin sembolü olmuştur.

Gülün Ruhu yeniden canlandırmaların ilki ve en çarpıcısıdır.

Çünkü sahne ve öykü son derece romantik bir niteliğe sahipti.

Gülün Ruhu; ilk balosundan eve dönen, olasıdır ki ilk aşkını yaşamaya hazır genç bir kız, taktığı bir gülün ruhu tarafından sevildiğini düşler.

Bakst, bu sembolizmi, bir genç kızın anıları ya da arzuları canlandırması, daha olası bekareti ifade eden yatak odası aracılığıyla ince bir biçimde ortaya koymuştur.⁸

Gülün Ruhu kostümü, insan ile ögelerin bir karışımıdır. Bakst'ın Nijinsky için yaptığı birçok başyapıttan biridir.

Özgün tasarım Nijinsky'nin üzerinde yapılmıştır.

Bakst kostümü dansçının gömleğine çizmiştir. Kostümün malzemesi; Bakst'ın tariflerine uygun olarak çeşitli pembe ve kırmızı renklerde boyanmıştır. Sonra yaprak şeklinde kesilmiştir.

Bu yapraklar, bazıları tamamen bazıları çeşitli açılarla sarkacak şekilde bir tulumun üzerine dikilmiştir (Resim 4).

Bale büyük bir başarı kazanmıştır.

Seyirciler Nijinsky'nin finalde, açık pencereden dışarı sıçrayışı şeklindeki cinsel imalar içeren hareketiyle coşmuştur

Diaghilev'in en ünlü balelerinden biri olan Gülün Ruhu o kadar başarılıydı ki Paris Operası'nda sahnelendiğinde seyircilerden eşi görülmemiş bir bis* gelmiştir.

Günümüzde hala dünya repertuarlarında yer almaktadır.

Narcissus (Narcissus)

Narcissus Bakst'ın ilk Yunan balesidir.

Narcissus rolündeki Nijinsky'nin, kendini bir kez daha sarı saçları ve kostümleriyle kadınsı görüntü oluşturmaya nedeniyle anılmaya değer bir baledir.

Bakst'ın sonraki Antik Yunan çeşitlemelerinin bir örneği olan Narcissus başarısız olmuştur.

⁸ Spencer, Leon Bakst, ss.88-89.

* Bis: Tekrar

Bakst'ın sonraki Yunan balelerinde mükemmelleştiği ve 1920'lerin "Art Deco"* stilinin doğmasına katkıda bulunan basitleştirilmiş Bal ve Pas renkli geometrik desenli kostümler kullanılmıştır.

Petruška (Petrushka)

1911'de, insan duygularına sahip bir kuklanın öyküsü olan Petruška prodüksiyonu bir diğer başarılı yapıtıdır. Alexandre Benois tarafından yazılan ve tasarlanan bale 1830'larda, St. Petersburg'da Panayır Haftasında geçer.

Fokine, Panayırdaki kalabalığı asla tek bir corps de ballet olarak değil, kendi kişiliklerine sahip birey grupları olarak işleyen bir koreografi yaratmıştır.

Sırasıyla Nijinsky, Karsavina, Alexandre Orlov ve Enrico Cecchetti* tarafından oynana dört asıl kahraman Petruška, Ballerina, Faslı (zenci) ve Şarlatan onların ana karakterini yansıtmıştır.

Petruška'da dans kendi başına bir amaç olarak değil, psikolojik bir ifadenin aracı olarak kullanılmıştır. Aslında bir bale değildir. Başarısının temelinde Nijinsky, Stravinsky ve Fokine'nin niyetlerinin inandırıcı bir biçimde yorumlanması yatmaktadır.

Petruška, içinde Fokine'nin reformlarının en çok uygulandığı bir bale olarak günümüzde hala oynanmaktadır.

* Art Deco (Yeni Sanat): 1920'lerden sonra doğaya dönüklüğü içeren ve organik hatlarla simgeleşen Art Nouveau (Yeni Sanat) üslubuna bir tepki olarak gelişen ve 1930-35'lerde en etkin biçimini alan art deco (Yeni Sanat) geometrik ve köşeli hatlarıyla ve sadeliği ile mimariden, mücevher ve mobilyaya, modadan müziğe kadar kendini göstermiş ve 1940'larda yerini daha çağdaş ekollere terketmiştir.

* Enrico Cecchetti: Ünlü dansçı ve öğretmen. Daha çok öğretmenliği ile tanınan Cecchetti kendi adını verdiği Cecchetti stilini yaratmıştır. Dünyada, Klasik Balede hala kullanılan bir stildir.

1912

1912, Ballet Russes'ün ortaklığının zirveye ulaştığı yıldır. Repertuar olarak Mavi Tanrı, Thamar, Bir Pan'ın Öğleden Sonrası ile Daphnis ve Chloë hazırlanmıştır.

Mavi Tanrı (Le Dieu Bleu)

Mavi Tanrı'nın kökenleri için Bakst ve Fokine'i çok etkileyen Royal Bankok Balesi'nin St. Petersburg'daki gösterisinden ve bu türdeki daha erken bir deneme olan ve Les Orientales'den etkilenmişlerdir. Mavi Tanrı Rus balesinin sonunun başlangıcı olarak önem taşır.

Bu yeni eserin yaratıcıları Jean Cocteau⁹ ile besteci Reynold Hahn'dır.

Bale, Bakst oryantalizminin bu kez Hindistan'da geçen bir örneğidir.

Balenin kahramanı; tapınma ve inziva döneminden geçen genç bir mürittir. Rahip olacağı gün geldiğinde eski bir sevgilisi onu baştan çıkarmaya çalışır ve bir zindana attırır. Kendisini canavarların ortasında bulan eski sevgili Tanrıça Lotus'ten yardım ister.

O da Mavi Tanrı'yı çağırır. Mavi Tanrı aşıkları tekrar birleştirir. Bakst en güzel kostümlerden bazılarını bu balede yaratmıştır (Resim 5).

Fakat bale beğenilmeyerek repertuardan çıkarılmıştır.

Bir Pan'ın Öğleden Sonrası (L'Après-midi d'un Faune)

Mavi Tanrı'yı unutturan bir neden de Bir Pan'ın Öğleden sonrası¹⁰ balesinin başarısı ve skandalı olmuştur. 1912'deki iki Yunan balesi, Nijinsky'nin Bir Pan'ın Öğleden Sonrası ve Fokine'nin Daphnis ve Chloë'si tartışılırken bu iki eserin tamamen birbirine benzemeyen koreograflar tarafından yaratılmasına rağmen birbirlerine çok benzediği anlatılır.

Çünkü Daphnis ve Chloë'de Bakst, antik Yunan vazolarında keşfettiği hareketleri ve duruşları yeniden yaratmak durumunda kalmıştır.

⁹ Arthur King Peters, *Jean Cocteau and His World*, New York: The Vendom Press, 1986.

¹⁰ Ann Hutchinson Guest, Claudia Jeschke, Philippe Neagu, Jean Michel, *Afternoon of a Faune*, New York: The Vendom Press, 1987.

Yunan biçimini Nijinsky'e öğretmek ve Bir Pan'ın Öğleden Sonrası'nı yaratma görevi de Bakst'a verilmiştir. Diaghilev Pan'da Nijinsky'nin koreografik yeteneğini ortaya çıkarmaya kararlıdır.

Bir Pan'ın Öğleden Sonrası eseri oniki dakika sürmesine karşın yüzyirmi kadar prova gerektirmiştir. Nijinsky kapalı kapılar ardında Diaghilev ve Baks ile günlerce çalışmıştır.

Kostümler, Bakst'ta her zaman olduğu gibi olağanüstü idi.

Pan'ın benekli kılığı bütün zamanların en büyük teatral yaratımlarından biri olarak görülmüştür.

Genital bölge üzerine bir demet üzüm bulunan sıkı bir tulum kahverengiye boyanmış, üzerine çıplak kollarda ve ellerde devam eden sanki bu Pan'ın derisiymiş izlenimini veren kahverengi benekler serpilmiştir. Nasıl makyaj yapılacağını dansçılara Baks göstermiştir.

Periler bir güvercine benzeyen oldukça beyazımsı, pembe gözlere sahiptiler. Tayt giymemişlerdi ve krem renkli, bazıları açık mavi, bazıları elma yeşili, anahtar motifleriyle boyalı, pileli ince tunikleri çıplak tenlerine giymişlerdi. Altın şeritli renklerle çevrili, bağları göğüslerinin üzerine düşen sıkı peruklar takmışlardı.

Kızlar gerçekten de bir frizdeki Yunan heykelleri izlenimini vermişlerdir.

Bakst, kostümleri ve dansçıları bu hale getirmek için çok çalışmıştır. Sonuç mükemmel olmuştur (Resim 6).

29 Mayıs'taki "Première" Diaghilev'in kariyerinde en büyük sansasyonlardan birine sahne olmuştur.

Seyirciyi şaşırtan sadece tuhaf zengin koreografi ve hareket değildir.

Nijinsky'nin finaldeki devinimlerine derin bir tepki gösterilmiştir. Ballet Russes tarihindeki birçok olay gibi bu harekete ilişkin gerçekleri saptamak hiçbir zaman mümkün olmamıştır.

Pan'ın koreografik temasına göre, korkan perinin bıraktığı şalı alması, öpmesi, yere koyması ve üzerine yatması gerekmektedir. İlk gece Nijinsky bedenini sadece sembolik olarak şal üzerine yerleştirmemiş, elini bedeninin altına götürerek bir dizi erotik hareket yapmıştır.

Diaghilev'in her türlü tepkiye aldırmaması, ne yaptığını tam olarak bildiğini göstermektedir. Yaratacağı reaksiyonu dolayısıyla da reklam değerini tahmin ettiği varsayılabilir.

Eğer Diaghilev bir skandal yaratmak istemişse hiçbir zaman hayal kırıklığına uğramamıştır.

Gazetelerde birçok suçlayıcı yazılar çıkmıştır. Bu tür olaylarda sık sık olduğu gibi, suçlanan eser şöhret kazanmıştır. Oynadığı sürece birçok seyirci çekmiştir.

Daphnis ve Chloë (Daphné et Chloë)

Daphnis ve Chloë Fokine'nin, Longus'un şiirinin uzun sürede planlanmış bir adaptasyonudur.

1911'de sipariş verilen müziği Ravel ancak 1912'de tamamlamıştır.

Rakip aşıklerle korsanların ve tanrı Pan'ın yanlışları düzeltmesinin öyküsünden oluşan eser, Fokine'nin koreografisi ve Ravel'in bestesiyle başarılı olmuştur.

Bakst'ın "Première"e katkısı standartın pek üstünde olmamıştır. Yetiştirilemeyen kostümler yerine Narcissus'un kostümleri kullanılmıştır.

Thamar (Thamar)

1912'nin yenilikleri arasında Fokine'nin bir diğer balesi Thamar da vardır. Bu bale Diaghilev'in, Şehrazat'ın egzotik başarısının tekrarlama çabalarından biridir.

Kraliçe Thamar'ın masum yolcuları baştan çıkarıp öldürdükten sonra Terek nehrine attığı konuyu anlatmaktadır. Erotizm ve şiddet temasının daha az heyecan verici bir tekrarıdır.

Bakst Thamar'da, Gürcü stilindeki etkileyici kostümler üretmiştir.

Ballet Russes Londra turnesinde ise Diaghilev'in iki Yunan balesini sunmaya karar vermiştir.

Londra için yeni eserler Ateşkuşu, Narcissus ve Thamar'dır. Diaghilev'in iki tasarımcısının; Bakst ve Benois'in eserlerine benzer birşey İngiliz sahnelerinde görülmemiştir. Onların tasarımlarının etkisi, dansçıların etkisi kadar büyük olmuştur.

Bakst, modayı takip eden sosyetenin, sanat dünyasının ve estetisyenlerin büyük beğenisini kazanmıştır.

1913

1913'ün başlıca prodüksiyonları dansçı İda Rubinstein için tasarlanmıştır.

Bu yılın ilk büyük olayı Nijinsky'nin Bir Pan'ın Öğleden Sonrası'ndaki koreografik denemelerini genişlettiği İlkbahar Ayini'dir.

Tasarımlar, temayı Stravinsky'le birlikte geliştiren Roerich'e aittir.

1913'ün diğer eserlerinden biri olan Salome'nin olağanüstü dekor ve kostümlerini Saudeikine ve Bakst birlikte tasarlamışlardır.

Jeux (Les Jeux)

Bakst'ın 1913'teki tek yeni eseri, müziğini Claude Debussy'nin yaptığı, Nijinsky'nin olağanüstü şiirsel dansı Jeux'tür.

Konu, bir tenis oyuncusuyla iki kadının arasında geçmektedir ve kostümleri Bakst tarafından tasarlanmıştır. Bakst'ın tenis oyuncusu için düşündüğü spor kostümü giymiş olan Nijinsky; sahneye çıktığında çok uzun bir şort giymişti. Neredeyse dizlerine geliyordu. Bacakları kısa ve kalın gösteriyordu.

Dizlerine kadar gelen kalın çoraplar giymiş, başına da kırmızı bir peruk takmıştı.

Diaghilev kostüm karşısında dehşete kapılmıştır. Bakst'ın kostümleri değiştirmemesi üzerine oyun, Paquin tarafından hazırlanan kostümlerle oynanmaya devam etmiştir.

Balerinler için beyaz etek ve jarseden oluşan kostümler yapılmıştır. Nijinsky ise beyaz bir gömlek, baldırlarının etarfi düğmeli dar jokey pantolonundan oluşan tenis kıyafeti giymişti.

Sonuçta bu çağdaşlık denemesi başarısız olarak tarihe geçti.

İlkbahar Ayini (Le Sacre du Printemps)

İlkbahar Ayini dansçılara daha fazla zorluklar yaratmıştır. Stravinsky'nin daha önce olmadığı kadar "karmaşık" olan armonileri İlkbahar Ayini'nde de serbestçe kullanmıştır.

Bestecinin bilhassa gurur duyduğu en önemli keşif, "ritmin yeni dili" idi. Sonsuzca değişken olan yeni ritm dansçılar tarafından çok zor anlaşılmıştır.

Müziğin kullanımında yardım etmesi için Modern Dansın kurucularından Marie Rambert topluluğa davet edilmiştir. Rambert müzik sayıları konusunda dansçılara yardım etmiştir.

29 Mayıs 1913'teki gösterimi seyircilerde, Nijinsky'nin koreografisinden değil, fakat Stravinsky'nin müziğinden kaynaklanan bir isyan yaratmıştır.

İlkbahar Ayini sadece 8 dakika dans edilmesine karşın Nijinsky'nin bir koreograf olarak dehası kısa zamanda kabul edilmiştir.

Nijinsky bu eserinde "güzele elveda" sloganıyla Romantizm'e düşmanlığını ilan etmiştir.

Yine de Ballet Russes yıllıklarında 1913 yılının en önemli olayı, ne Stravinsky'nin İlkbahar Ayini için bestelediği muhteşem beste ne de Jeux'ün başarısızlığıdır.

Asıl olay Nijinsky'nin evlenmesi nedeniyle Diaghilev tarafından topluluktan kovulmasıdır.

Nijinsky'nin topluluktan ayrılmasıyla, başrolü genç dansçı Léonide Massine'nin oynadığı, Richard Strauss'un Yusuf'un Öyküsü'nün (Le Légende de Joseph) koreografisi için 1914'te Fokine* geri çağırılmıştır.

Massine kısa bir zaman sonra topluluğun baş koreografı olarak yerini alacak ve Ballet Russes'ün ikinci dönemi başlayacaktır.

* Fokine: Diaghilev'in Nijinsky'i koreograf yapmak istemesi üzerine Fokine 1912'de topluluktan ayrılmıştı.

BALLET RUSSES'ÜN ÇATIŞMA YILLARI

Nijinsky'nin kovulmasını, Benois ve Bakst'a konulan bir dizi yasaklar zinciri izlemiştir.

Diaghilev diğer Rus sanatçılar Roerich, Korovine, Doboujinsky, genç Goncharova ve ilk kez Rus olmayan bir sanatçı İspanyol Jose-Maria Sert ile çalışmak için onlarla ilgilenmeye başlamıştır.

1914

1914 yılı için Bülbülün Şarkısı (opera), Altın Horoz (opera), Papillions ve Yusuf'un Öyküsü hazırlanmıştır. Yusuf'un Öyküsü'nün 1914'teki icrasına bir bale demek çok zordu. Neredeyse hiç dans içermiyordu ve dini bir tapınmayı andırıyordu.

Yusuf'un Öyküsü, Diaghilev'in düşünce tarzının ne denli karmaşık ve çok yönlü olduğunun simgesidir.

Müzik Richard Strauss; libretto Kont Harry von Kessler ve Hugo von Hofmannstahl; dekor İspanyol tasarımcı Jose-maria Sert; Kostümler ise Bakst'a aittir.

Eser Benois'ın birkaç yıl önce önerdiği Veronese* stil bir bale yaratma fikrine dayanmaktadır. Bakst için bu yeni bir bakış açısı olmuştur.

Doğulu egzotizmden ve Rus folklorundan ya da romantizmden sonra şimdi büyük sanatçılardan esin almak için İtalya'ya yönelmiştir.

Kostümlerin karakteristik motiflerini siluet halindeki figürlerin Veronese

* Veronese: (Paolo Caliari, 1528-1588) Zeki ve içtenlikçi İtalyan portre ressamıdır. Verona'lı G.B. Badile'nin öğrencisidir. İlk çalışmalarından başlayarak, aydınlık ve biraz donuk olan tarzıyla, biçimleri gölgesiz bir ışık içinde belirtmiştir. Veronese; Venedikli kibarların hoşuna gidecek, gösterişli, dengeli ve yüzeysel bir anlayışa dayanan süsleme resimlerinin en güzel ve en usta örneğini ortaya koymuştur. Saray ve kiliselerde yaptığı tavan süslemeleriyle ünlüdür. "Veronese stili" ise ressamın Verona'lı olmasından gelmektedir. En ünlü portresi "Son Yemekler"dir.

resimlerinde çok tanındık olan dolambaçlı çizgisini kullanarak kendisine ait yeni bir stil yaratmıştır. Her kırmızı tonu değiştirerek ona gergin, trajik bir titreşim vermiştir.

Pethipar'ın karısı; yüksek takunyalar giymiş, mücevherli çoraplar üstünde portakal rengi kısa pantolonla Venedikli bir demi-mondaine olarak betimlenmiştir. Üstünde de ağır ipek işlemeli, parçalı bir etek vardı. Parlak yeşil saçlarında, mor renkli bir kadife halinde aşağı sarkan kırmızı ve altın renkli muhteşem bir türban takmıştır.

Pethipar ise Şehrazat'taki sultan'a benzetilmiştir. Kırmızı ve altın renkli, çeşmeyi andıran bir taç takmıştır (Resim 7).

Bakst'ın Diaghilev Balesi'nde 1914 ve 1918 yılları arasında bir boşluk olmuştur.

Bu boşluğun önemli nedeni ise İda Rubinstein ve Pavlova için yaptığı tasarımlardır.

Bu neden, Diaghilev'i seyircilere yenilikler sunma arayışına itmiştir. Diaghilev yeni arayışlar uğruna sadece eski arkadaşlarını değil, topluluğun özel niteliğini de feda etmiştir.

Diaghilev'in Rusçuluk'tan uzaklaşması kısmen Nijinsky ile bozuşması ve Fokine'nin ayrılmasının bir sonucudur. Bu nedenle Diaghilev'in yeni sanat ve sanatçılarla yaptığı denemeler, tercih kadar zorunluluktan da kaynaklanmıştır.

Ballet Russes'ün ilk dönemi Fokine, Benois, Bakst ve Rus kompozitörlerle sıkı sıkıya bağlıdır.

İkinci dönemde, Fokine gidince iki eski tasarımcı, Diaghilev'in despotik idaresi önünde eğilmek ve istemeyerek de olsa bir tür devrime katılmak zorunda kalmışlardır.

BALLET RUSSES'ÜN SON YILLARI

Savaş yılları, Rusların faaliyetlerini büyük ölçüde kısıtlamıştır. Ancak tüm zorluklara rağmen 1917 yılında "Parade" (Resmi Geçit) adlı yeni bir bale sahnelenmiştir.

Parade

Bu eserin en belirgin özelliği; sahne dekoru ve kostümlerle bağlantılı olarak Pablo Picasso adının ilk kez duyulmasıdır¹¹ (Resim 8).

Jean Cocteau'nun bir düşüncesinden esinlenerek, Eric Satie'nin müziği ve Massine'nin koreografisiyle düzenlenen Parade adlı eser sirki konu alan espirili bir yapıttır. O zamanlar coşkuyla karşılanmasına rağmen günümüzde çok az sahnelenmektedir.

Bir bale üzerinde çalışan sanatçılar topluluğunda Picasso'nun işbirliği, Diaghilev'in toplu sanat bale fikrinin gerçekleştirildiği bir dizi eserin başlangıcı olmuştur. Bunlar artık, öncelikle dans sanatının egemen olduğu yapıtlar olmaktan çıkmıştır.

Senaryo, müzik, resim ve koreografi, eserlerde eşit değerlendirilecek katkılar haline gelmiştir. Bu da Rusların bir özelliği olmuştur.

Bu arada Nijinsky Bounes Airas'de kendisinin en iyi yorumladığı Gülün Ruhu ve Petrushka'yı henüz 27 yaşında olmasına rağmen son kez oynamıştır.

Ruhsal dengesi bozulduğundan 30 yıl boyunca acılar içinde tek başına yaşamıştır. 1950 yılında hayata veda etmiştir.

Birinci Dünya Savaşı'nın bitimiyle, Diaghilev'in 1929 yılındaki ölümü arasında geçen süre, bale dekorlarının neredeyse sadece ünlü ressamlar tarafından tasarlanması ile belirginleşmiştir.

11 Figen Yücel, Bale Tarihi Notları (Teksir, İstanbul Üniversitesi Devlet Konservatuarı, 1990) s.89.

Diaghilev, topluluğun dağılmamasını İspanya Kralı Alfonso'nun, topluluğun koruyuculuğunu üstlenmesi ile sağlamıştır.

Diaghilev 1918'in ilk aylarında Londra'da Collesium ve Alhambra tiyatrolarıyla sezonluk anlaşma yapmıştır. Massine'nin koreografisi ve Rossini'nin müziğiyle La Boutique Fantasque (Fantastik Dükkan) adlı eser sahnelenmiştir.

Canlı, parlak bir yapıt olan dansın konusu; bir oyuncakçı dükkanındaki oyuncakların canlanışını anlatmaktadır. La Boutique Fantasque adlı eserin dekor-kostümlerini Andre Derain tasarlamıştır.

La Tirricone (Üç Köşeli şapka) adlı diğer bir Massine balesi, Manuel de Falla'nın müziği ile Picasso'nun son derece ekonomik dekor ve kostümleriyle hazırlanmıştır.

Bu baleden sonra Diaghilev ile Massine'nin arası açılmıştır.

1920 yılı Stravinsky'yi yeniden sahnelere getirmiştir. Le Chant du Rossignol (Bülbülün Şarkısı) adlı Stravinsky'nin eserinin koreografisi Massine tarafından yapılmıştır. Dekor Henri Mattise'ye aittir.

Massine 1921 yılının başlarında müziğini Stravinsky'nin yazdığı Pulçinella'yı hazırladıktan sonra topluluktan ayrılmıştır.

1921 yılında, balenin büyükleri arasına girecek olan yeni bir besteciyle tanışıyoruz.

Bir Rus soytarı figürü olan Chout'un (Kamçı) bestecisi olan Sergei Prokofiev.

Chout'un koreografisi Michail Larionov ve Thadee Slavinsky tarafından yapılmıştır.

Öykü, karısını öldürüp sonra onu büyülü bir kamçıyla canlandırabildiğini iddia eden bir hokkabazın etrafında dönmektedir.

Aynı tarihte Diaghilev Londra'da Uyuyan Güzel'i sahnelemiştir. Leon Bakst'ın yaptığı muhteşem dekor ve kostümler yine seyircileri büyülemiştir.

Uyuyan Güzel'in çok masraflı yeni bir düzenlemesi nedeniyle, topluluk neredeyse iflasın eşiğine gelmiştir (Resim 9).

1922 yılında Le Renard (Tilki) Stravinsky'nin sevimli bir çalışmasıdır. Dekor-kostümleri Larionov'a aittir.

Koreografi Borislava Nijinska yapmıştır.

Aynı yıl içinde bestesini Stravinsky'nin, koreografisini Nijinska'nın yaptığı Marva adlı opera buffo'sunun prömiyeri yapılmıştır.

1923 yılının ise tek eseri olan Noces, Nijinska'nın koreografisi ve Stravinsky'nin bestesiyle seyirciye sunulmuştur. Dekor ve kostümleri Natalia Goncharova'ya aittir.

1924 yılında Marie Laurencin'in kostüm ve sahne dekorunu yarattığı, müziği de Francis Poulenc'e ait olan Les Biches (Dişi Geyikler) sahnelenmiştir. Koreografisi Nijinska'ya aittir.

Lully ve Moliere tarafından 1661 yılında yaratılmış olan Les Fâcheux adlı bale komedisi Nijinska'nın koreografisi, Georges Auric'in yeni müziği ve Georges Braque'ın dekor-kostümleriyle yeniden sahnelenmiştir.

Nijinska, 1924 yılında prömiyeri yapılan Le Train bleu (Mavi Tren) adlı koreografide; Paris ile Côte d Azur'ü birleştiren ünlü lükst treni canlandırmıştır.

Poulenc, Auric ve Arthur Honegger'in de üyesi oldukları "Altılılar Grubu"na dahil olan Dairus Milhaud'nun da bu eserde ilk kez besteci olarak adı duyulmuştur.

Le Train Bleu'nun dekoru Henry Laurens, kostümler ise Pablo Picasso ve Gabriel Chanel tarafından yapılmıştır.

Le Train Bleu

Anton Dolin'in dans ettiği uçarı atlet Jigolo Beau Gosse, Sokolova'nın canlandığı oynak kız Perlouse ve Leon Woizikovsky'nin oynadığı golf oyuncusu arasında dönen maskaralıkları anlatan baledir. Kiev'den gelen Sergei Lifar da bu eserde dans etmiştir.

Gabriel Chanel kostümleri Cocteau'nun istediği biçimde tasarlamıştır. Woizikovsky, ağır golf pantolonu ve ayakkabıları ile, plaj güzelleri de sandalet ve plaj giysileri ile dans etmişlerdir.

Gösteri, Anton Dolin'in akrobatik hareketleriyle sone erdiğinde Nijinska'nın koreografisi çok beğeni kazanmıştır.

1925 yılında, Diaghilev ile vatandaşı Rus Georges Balanchine¹²'in işbirliği başlamıştır.

Balanchine daha önce Rusya'da koreograf olarak kendini kanıtlamıştır.

Balanchine'nin Barabau adlı balesi, ünlü ressam Maurice Utrillo'nun tasarımları Balanchine'nin koreografisine rağmen beklenen etkiyi uyandırmamıştır.

Balanchine'nin Nijinska ile beraber yaratmış olduğu Romeo ve Juliette'in bale uyarlaması sönük kalmıştır.

Libretto'yu Jean Cocteau¹³ yazmıştır. Romeo ve Juliette'ki önemli bir rol olan Mercutio rolünü de Cocteau kendi oynamıştır.

Bu yapıtta aynı anda iki büyük ressam Max Ernst ve Joan Miro dekor ve kostümleri tasarlamışlardır.

Müzik Constant Lambert tarafından bestelenmiştir. Balanchine'nin La Chatte (Kedi) adlı diğer bir balesi daha büyük bir başarıya ulaşmıştır. Bu dönemin program kitapçıklarında; kısa süre sonra Fransız balesinde önemli rol oynayacak olan dansçı Sergei Lifar'ın adı da yeni yeni görülmeye başlanmıştır.

Ancak Balanchine'nin en büyük başarısı 1928 yılında Stravinsky'nin müziğiyle koreografisini yapmış olduğu Apollon Musagète (Apollo Müzler'in lideri) adlı baledir. Bu yapıt iki sanatçının (Balanchine ve Stravinsky) uzun süreli birlikteliğinin başlangıcı olmuştur.

Balanchine'nin önem taşıyan son balesi; Diaghilev'in ölümünden önce; Prokofiev'in müziği, Georges Roualt'un şahane sahne tasarımları yaratmış olduğu ve 1929 yılında sahnelenen Le Fils Prodigue (Savurgan Oğul) adlı yapıttır.

Diaghilev'in ölümüyle 1909'a kadar olan ve bale sanatına çok büyük yenilikler getiren bir devir böylelikle kapanmıştır.

Diaghilev 1929 yılında Venedik'te ölmüştür.

Ardında, şüphesiz doldurulmaz bir boşluk bırakmıştır. Onunla, sanatın büyük ustalarından biri daha yaşama veda etmiştir.

Diaghilev'in ölümüyle Ballet Russes devri sona ermiştir.

12 Beatrice Fenemen, **Bale Tarihi**, 2.b. Ankara: Sevda Cenap and Müzik Vakfı, 1986.

13 Arthur King Peters, **Jean Couteau and His World**, New York: The Vendom Press, 1986.

SONUÇ

Rusya'da çarlık dönemi saray tiyatrolarının 1899-1901 yılları arasında yönetmen yardımcısı olan Sergei Diaghilev (1872-1929) 1905'ten itibaren her yıl çağın sanat başkenti olan Paris'te Rus sanatıyla ilgili sergi ve gösteriler düzenlemeye başlamıştır.

Resim, müzik ve opera dallarındaki sergiler ve konserler büyük başarı kazanınca, 1909 yılında ilk kez bale topluluğunu Paris'e götürmeye karar vermiştir.

19 Mayıs 1919 tarihinde Theatre du Chatle'de yer alan "Ballet Russes" gösterisi sanat çevrelerinde daha önceki yıllardan alışılmış tepkiyi kat kat aşan bir şaşkınlık ve hayranlık uyandırmıştır.

Parislilerin karşısına bu gösteriyle ilk kez çıkan toplulukta daha sonraki yıllarda büyük ün kazanacak olan dansçılar Vaslav Nijinsky, Tamara Karsavina, Adolph Bolm, bu yıldız isimlerden bazılarıdır.

1909'daki gösterilerde Parisli seyirciyi büyüleyen, sanatçıların ve koreografların mükemmelliği, yeniliği ve görkeminin yanısıra, alışılmamış duyarlılığı olmuştur.

Ard arda birkaç yıl tekrarlanan turne gösterilerinin hep aynı üstün etkiyi uyandırdıktan sonra 1911'de Diaghilev, kendi topluluğunu kurarak sürekli olarak Paris'e turneler düzenlemeye başlamıştır.

Böylece Avrupa'da 1929'da Diaghilev'in ölümüne kadar sürecek olan "Ballet Russes" sanat olayı başlamıştır.

Diaghilev'in sanatsal birikimi ile serüvenci ruhu, topluluğun gösterilerine yansımıştır.

Bununla birlikte bir yönetici olarak sıradan ölçütleri aşmış ve bir Batı sanatı olan baleye en büyük katkısı, çağın önde gelen ressam ve bestecilerinin topluluğu için yaratmalarını sağlamak olmuştur. Ayrıca yeni yetenekleri bulup ortaya çıkartmak konusunda da son derece başarılı olmuştur.

Ballet Russes'ün ilk döneminde programına aldığı Kuğu Gölü, Giselle gibi klasik eserlerin yanısıra Michail Fokine, Benois ve Leon Bakst'ın Rus bestecilerinin müziği ile yarattıkları tek perdelik dramatik baleler (danslar) büyük başarı kazanmıştır.

Rimsky Korsakov'dan Şehrazat, Stravinsky'den Ateş Kuşu, Petruşka ve İlkbahar Ayini gibi yapıtlar bunların arasında en unutulmaz olanlarıdır.

Ravel'in Daphnes ve Chloë'si, Debussy'nin Bir Panş'ın Öğleden Sonrası ile Richard Strauss'un Yusuf'un Öyküsü, topluluğun Fransız, Alman besteciler ile çalışmalarının başarılı ürünleridir.

Sahne tasarımcısı-ressam Bakst'ın Kleopatra, Şehrazat, Mavi Tanrı gibi eserler için çizdiği tasarımlar sadece sahne dekorunu değil, günün giyim modasını da etkilemiştir. Dekoratif sanatlarda çığır açmıştır.

Öte yandan ballet Russes'de sahne tasarımcıları öyle etkin bir konumdaydı ki, koreografinin ana çizgilerini dahi onlar belirlemişlerdir. Hatta Jean Cocteau daha da ileri giderek kendi yazdığı Romeo ve Juliette önemli bir rol alan Mercutio rolünde kendi dans etmiştir.

Son derece görkemli dekor ve kostümler, o güne dek hiç görülmemiş renk ve hareket zenginliği getirirken bir yandan da sahne düzenini aşırı ölçüde iki boyutluluğu zorlamışlardır.

Diaghilev bu sakıncayı ortadan kaldırmak için son dönemlerde Matisse, Utrillo, de Chirico, Picasso, Derain gibi kübist ressamlarla çok çalışmıştır.

Sahne olağanüstü bir renk, ışık ve hareket cümbüşünü gözler önüne sererken "Ballet Russes" çağın en belirgin sanat anlayışına somut bir örnek olmuştur.

Richard Wagner ile Simgecilerin ortaya attığı "tümçül sanat yapısı" kavramında çeşitli sanat dallarının yoğun bir ortak üretimle birbiri içinde eriyip tek bir sanat ürünü oluşturmaları öngörülmüştü. Ballet Russes, adeta dans, resim ve müziğin bu anlamda tek bir sanata dönüşmesini sergilemiştir.

İlk iki sezonda Poloveç Dansları, Kleopatra, Şehrazat ve Ateşkuşu, balenin en az müzikaller kadar üst noktalara ulaşmasında en büyük etkiyi oluşturmuşlardır.

Müzik baleyi ruhuyla beslemiş ve sahne müziğe vücut, şekil kazandırmıştır.

Müzik ve dans birbirlerine sıkı bağlarla bağlıdır ve iyi bir müzik, ruh halini açıklarken dans da ona karşılığını vermelidir. Böylece Noverre'in rüyaları kabul olmuştur.

Nouverre'in düşüncesine göre iyi bir bale ustasının müzik kadar çizimden ve kostümden de çok iyi anlaması gerekir. Ballet Russes gösterilerinin başarısı Noverre'in "Bir oyun almak istediği etkiyi ancak kostüm sahne ile, sahne de kostümle uyum içinde ise sağlayabilir." sözlerinin doğruluğunu kanıtlamış ve uygulayıcısı olmuştur.

Ballet Russes'ün gösterilerinde günün bale seyircisini şaşırtan bir başka konu da erkek dansçıların kadın dansçılar kadar önemli konuma gelmesidir.

Başta Michail Fokine, Nijinsky gibi daha birçok Ballet Russes dansçısı önemli rollerde dans ederek seyirciyi büyülemiş ve erkek dansçının bugünkü konuma gelmesini sağlamışlardır.

Nijinsky, Bir Pan'ın Öğleden Sonrası'nda yepyeni bir koreografik üslup yaratmıştır.

1919-1928 topluluğun ikinci dönemi sayılmaktadır. Bu dönemde Diaghilev daha çok Poulenc, Auric, Milhaud gibi Avrupalı bestecilerle çalışmıştır.

Son dönemlerin koreografı olan Borislava Nijinska, Georges Balanchine ile birçok dansçı "Ballet Russes" geleneğini, Avrupa ve Amerika'da uzun süre sürdürmüşlerdir.

Avrupa'da dansın yavaş yavaş yok olmaya başlaması ve Rusya'da Ballet Russes'ün "Rus sanatı"nı Avrupa'ya tanıtmaya girişimleri balenin geleceği olmuştur.

Ballet Russes, modern dansın günümüze gelmesini sağlayan en büyük etkenlerden biri olmuştur. Ayrıca tüm sahne sanatlarına "modernizm"i getirmiştir. Bale sanatının kurtarıcıları olmuşlardır.

Sahneye olağanüstü bir renk, ışık ve hareket cümbüşü getiren "Ballet Russes", çeşitli sanat dallarının ortak bir üretimle birbiri içinde eriyip tek bir sanat oluşturmaları ilkesinin en önemli uygulayıcısı olmuştur.

BALLET RUSSES SANATÇILARI

Adolph BOLM / 1884-1951

1903 yılında St. Petersburg İmparatorluk Okulundan mezun olan Bolm 1910 yılında Marinsky Tiyatrosunda solist olmuştur.

Pavlova'nın Avrupa turneleri için ona danslar hazırlamıştır.

1909'da Diaghilev'in topluluğunda dans eden Bolm aynı yıl Prens Igor operasında, Poloveç dansında savaşçıların şefi, 1911'de Carnaval balesinde Pierrot rolünde dans etmiştir.

1911'de Marinsky Tiyatrosundan istifa ederek Diaghilev'in topluluğuna katıldı.

Bolm toplulukta 2. Amerika turnesi yılı 1916'ya kadar dans etmiştir. Bu turneden sonra Amerika'ya yerleşmiş ve kendi topluluğu olan Ballet in Time'i kurmuştur.

17'ye yakın modern bale hazırladığı Chiccco Büyük Opera Balesinde uzun süre çalışmıştır.

Enrico CECCHETTİ / 1850-1928

Bale tarihinin en ünlü öğretmenlerinden biri olan Cecchetti 1850 yılında Roma'da doğmuştur.

İki İtalyan dansçının oğlu olan Cecchetti 5 yaşından itibaren sahneye çıkmaya başladı.

Floransa'da Leprin'den bale dersleri aldı ve ilk sahneye çıkışını (debut'sunu) 1870'de Milano Okulunda yaptı. İlk kez 1887'de St. Petersburg'da dans etti.

Mükemmel bale tekniği ve mimiksel başarısı onu 1892'de İmparatorluk Tiyatrosu'nun bale şefliğine getirmiştir.

Uyuyan Güzel balesindeki Mavikuş Pas de deux ve Carabosse rolünde teknik virtüözitesini ve mimiksel oyununu başarılı bir şekilde göstermiştir.

Tiyatroda birkaç koreografi yapmış, 1894'te Coppella'yı yeniden düzenlemiştir.

Cecchetti daha çok öğretmen olarak tanınmış ve ün yapmıştır.

Onun kusursuz sayılabilecek tekniğiyle yetişen, Anna Pavlova, Tamara Karsavina ve Vaslav Nijinsky gibi ünlü dansçıları sayabiliriz.

1902'de İmparatorluk Bale Okulunun bale şefi oldu.

1909'da Diaghilev'in balesinde bale şefi oldu ve birçok eserde dans etti. Özellikle Şehrazat'ta (1910) şef Eurique, Petrushka'da (1911) Şarlatan ve Altın Horoz'da (1914) Astrolog rolleriyle başarılı olmuştur.

1918'de eşi Giuseppine ile birlikte Londra'da özel bir okul açan Cecchetti dönemin birçok ünlü dansçısını yetiştirmiştir.

Micheal FOKİNE / 1880-1942

Micheal Fokine İmparatorluk Tiyatro Okulundan mezun olmuştur. 1898'de çok yönlü ve yetenekli bir dansçı izlenimi bırakan Fokine Marinsky Bale Topluluğu'na solist olarak katıldı.

1902'de İmparatorluk Okulunda öğretmenlik yapmaya başladı.

İlk koreografisi 1905'te Öğrenci Temsili için hazırladığı "Acis ve Galatea"dır.

1907'de Anna Pavlova'yı dünyaca üne kavuşturan Kuğunun Ölümü solosunu onun için özel olarak hazırlamıştır.

Yine aynı yıl öğrenci temsili için Cherepnine'nin müziği, Alexander Benois'in libretto'sunu yazdığı Le' Pavillon d'Armide'yı hazırladı.

1909'da Paris sezonu için Diaghilev'in topluluğuna katıldı.

1919'a kadar Diaghilev'le çalışan Fokine'nin en ünlü eserleri Lés Sylphides (1907-1909), Carnaval (1910), Le Spectre de la Rose (1911), Poloveç dansıları

(1909), Ateş Kuşu (1910), Petrushka (1911), ve Daphnis ve Chloe'dir (1912).

Birinci Dünya Savaşı sırasında Rusya'ya döndü. Marinsky Tiyatrosu için altı bale hazırladı.

1918'de İsviçre'ye gitti. Buradan 1920'de Newyork'a yerleşti.

Uzun yolculukları boyunca birçok yeni ve ünlü baleler hazırladı.

Hayatının son dönemlerinde Colonel De Basil Ballet Russes ile çalışmıştır.

Son iki önemli çalışması ise komedi baleler olan Mavi Sakal ve Rus Askerler'dir.

Tamara KARSAVİNA / 1885 - 1978

Dansçı Platon Karsavin'in kızkardeşi olan Karsavina eğitimini St. Petersburg İmparatorluk Bale Okulunda tamamlamıştır. 1902'de solist olarak mezun olmuştur.

Tekniğini kuvvetlendirmek için İtalyan Caterina Beretta ile çalıştı.

1909'da ilk kez baş balerin olarak dans etti.

Rusya'daki devrime (1907) kadar Marinsky'de dans etti.

Fokine'nin artistik eğitiminde katkıda bulunduğu Karsavina Ballet Russes'ün ilk yıllarındaki bütün eserlerde başrol dans etti.

Partneri Nijinsky ile birlikte ölümsüz roller yaratmıştır.

Savaşın sonra tekrar Diaghilev topluluğuna geri döndü.

Üç Köşeli Şapka'da Miller'in eşini ve Borislava Nijinska'nın Romeo ve Juliet'inde Sergei Lifar ile dans etti.

Leonide MASSİNE / 1895-1979

Moskova Bolşoy Tiyatro Okulunda eğitim gördükten sonra 1912'de mezun oldu ve Bolşoy Tiyatrosuna katıldı. Kendisinin dramatik yapıda bir dansçı olacağını düşünmüştür. Diaghilev Ballet'e katıldığında kendini bulmuştur.

Akıl hocası Diaghilev ve Cecchetti'nin yönetimi altında yoğun bir şekilde çalışmıştır. Massine'e uygun roller genellikle Diaghilev tarafından seçilirdi.

Başarılı bir şekilde oynadığı Fokine'nin Yusuf'un Öyküsü başlıca mimiksel rollerindendir.

Başarılı bir dansçı ve yaratıcı bir koreograf olan Massine 1915'te ilk koreografisi Gece Güneşi'nde kendisi de dans etmiştir.

Diğer koreografileri; İyi Huylu Kadınlar ve Parade 1. Dünya Savaşının sonlarına doğru sahnelenmiştir.

Savaştan sonraki diğer koreografileri ise Mucizevi Dükkan (1919), Üç Köşeli Şapka (1920), Bülbülün Şarkısı (1920), Pulcinella (1920), Astuzie Femminili (1920) ve İlkbahar Ayini'nin bir versiyonudur.

1921'de Massine Diaghilev'in topluluğundan ayrıldı.

Bazı meslektaşlarıyla bağımsız olarak koreografi çalışmaları yapmıştır.

1925'te tekrar üç yıllığına Diaghilev'in topluluğuna geri döndü.

1924'te Tayfalar, 1925'te Zephyre ve Flore, 1927'de Çelik Adım ve 1928'de Ode'nin koreografilerini hazırlamıştır.

1938'de Rene Blum'un rakibi olduğu Ballet Russes de Monte Carlo'da sanat yönetmeni olarak çalışmaya başlamıştır.

Vaslav NİJİNSKY / 1889-1950

Vaslav Fomich Nijinsky Kiev'de doğmuştur. Polonyalı dansçılar olan Thomas Nijinsky ve Elonora Bereda'nın oğlu, Borislava Nijinska'nın kardeşidir.

Bale tarihinde efsanevi bir dansçı ve devrimci bir koreograf olarak tanınlanmaktadır.

1898'den 1907'ye kadar İmparatorluk Okulunda eğitim gören Nijinsky, güçlü kas yapısı ve olağanüstü sıçramasıyla Fokine'nin balelerinde yıldızı parlamıştır.

1908'de akıl hocası olan Diaghilev ile tanışan Nijinsky 19 Mayıs 1909'da ilk

Paris sezonundaki başarısıyla efsanevi bir dansçı kimliğini kazandı.

1911'de Giselle'de giydiği kostümden dolayı İmparatorluk Bale Topluluğundan kovuldu.

Özgürce dans edebileceği Diaghilev'in bale topluluğuna katıldı. Fokine'nin onun adına hazırladığı birçok eserin başrolünde danse etti.

L'Pavillon d'Armide, Kleopatra ve Les Sylphides (1909), Şehrazat (1910), Gülün Ruhu, Karnaval, Petrushka, Narcissus (1911), Mavi Tanrı ve Daphnis ve Chloe bunlardan en ünlüleridir.

Yaşam boyu, partneri Tamara Karsavina idi.

Koreografileri olan Bir Pan'ın Öğleden Sonrası, Jeux ve İlk Bahar Ayini, klasik bale geleneğini yaptığı yeniliklerle sarsmıştır. Modern Dansın temelini oluşturanlardan biridir.

1913'te, Güney Amerika turnesinde evlenince Diaghilev tarafından topluluktan kovulmuştur.

İkinci Amerika turnesi için 1917'de tekrar topluluğa geri döndü.

20 yıldan fazla zamanını akıl hastanesinde geçiren Nijinsky 2. Dünya Savaşı sırasında Budapeşte'de savaş esiri olarak gözüaltına alındı.

1945'te Avustralya'ya kaçtı. Buradan 1947'de İngiltere'ye geldi. 1950 yılında Londra'da öldü.

Anna PAVLOVA / 1881-1931

1890'da Marinsky Tiyatrosunda seyrettiği Uyuyan Güzel balesinden etkilenen Pavlova 1891'de Cecchetti, Johansson ve Pavel Gertt'ten ders aldığı St. Petersburg Tiyatro Okuluna girme hakkını elde etti.

14 Nisan 1899'da mezun olduğunda bütün eleştirmenlerin ve bale tutkunlarının dikkatini çeken bir dansçı oldu.

1903'de mükemmel dans ettiği Giselle'den sonra 1906'da baş balerin statüsüne yükseldi.

1908'de oynadığı Uyuyan Güzel'deki Aurora rolünde büyük başarı elde etti.

Anna pavlova, Diaghilev'in topluluğunda sadece ilk sezonda dans etti. Daha sonra kendi kurduğu toplulukla Dünya Turu'na çıktı.

Marinsky Tiyatrosunda 18'e yakın esered başrolde dans etmiştir.

Fokine'nin onun için 1907'de yaptığı "Kuğunun Ölümü" solosu onu dünyaca üne kavuşturdu.

Kendi topluluğunda, Ballet Russes'de, Nijinsky ile birlikte dan ettiği Les Sylphide'yi partneri Michael Mordkin ile tekrarladı.

Rusya'da en son 25 Şubat 1913'te La Bayadere'de başrol dans etti.

Dünya Turnelerinden sonra 1912'den itibaren Londra'da yaşamını sürdürdü ve 1931 orada öldü.

İda RUBİNSTEİN / 1885-1960

Zengin bir ailenin kızı olan Rubinstein temel olarak bale eğitimi almamıştır. İlk sahneye çıkışını Fokine'nin onun için yaptığı Salome ile yapmıştır.

Micheal Fokine'den özel bale dersleri almıştır.

Diaghilev'in ilk Paris sezonunda Kleopatra rolünde ve 1910'da Şehrazat'ta Zübeyde rolünde dans etti. Her iki rolde de mim yeteneği ve erotik tarzıyla büyük başarı kazandı. Kendi topluluğunu kurmak için Diaghilev'in topluluğundan ayrıldı.

1928'de topluluğuyla birçok baleler hazırladı ve zamanın ünlü dansçılarıyla birlikte dans etti.

Topluluğu 1935'te kapandı.

İgor STRAVİNSKY / 1882-1971

28 yaşındayken meşhur olan Stravinsky bu ününü Ballet Russes'e borçludur.

Ballet Russes'le paylaştığı göz kamaştırıcı ilk kariyerini Ateş Kuşu'nu besteleyerek yaptı.

1910'dan 1914'e kadar Ateş Kuşu, Petrushka, İlk Bahar Ayini ve La Rossignol ile mükemmel besteler yapmıştır.

1906'da ilk evliliğini kuzeni Ekaterina Mossenko ile yapmıştır. Rusya'dan ayrılana kadarki çalışmalarına Ustilug'da devam etti.

Çocukluğunda önce piyano daha sonra Armoni ve Kontrpoin dersleri almıştır.

Çocukluk yıllarında piyanoda doğaçlama besteler yapmaya başlamıştır.

1902'de genç besteci Vladimir Rimsky Korsakov ile tanıştı.

Aynı yıl babasını kaybettikten sonra Rimsky Korsakov 20 yaşındaki Stravinsky'nin babası olmuştur.

Özel hocası ve yol göstericisi olan Korsakov'a tasarladığı Bülbülün Şarkısı ile çalışması olmuştur.

Diaghilev'in bir konserde onu dinleyip beğenmesiyle, topluluktaki ilk görevi olan orkestra şefliğine başladı.

1910 sezonunda Ateş Kuşu'nu bestelemek için Diaghilev'den teklif aldıktan on ay sonra eseri tamamlamıştır.

Müziğin rengini ve türünü, çizgilerini, jestlerini, dramatik niteliğini ve terimlerini değişik biçimde kullanarak klasik müziğe meydan okumuştur.

Petrushka'nın ilk temsili Ateş Kuşu'nun başarısı kadar halkın ve eleştirmenlerin kritikçilerin beğenisini kazandı.

1911'de Stravinsky emekli oldu ve İlk Bahar Ayini'nin bestesini,ailesi İsviçre'ye taşınana kadar Ustilug'ta hazırladı.

İlk Bahar Ayini 1912'nin yeni yılında tamamlandı fakat Nijinsky'nin kendini kanıtlamak adına Bir Pan'ın Öğleden Sonrası için çok prova yapmak istemesi bu eseri 1913 sezonuna kadar ertelemek zorunda bırakmıştır.

Bu zaman süreci içerisinde meslektaşları ile çalışmalar yapmak için Avrupa turuna çıktı.

1912-1913 Ballet Russes Paris ve Londra yaz sezonu için Mussorgsky'nin Khovanshchina operasını meslektaşı Ravel ile birlikte yeniden düzenledi.

29 Mayıs 1913 İlk Bahar Ayini'nin ilk gecesinde büyük bir skandal yaşanmıştır.

Müzik ve koreografinin birbirine uymaması ve dansçıların birliktelik sağlayamaması seyirciler tarafından büyük bir şiddetle karşılanmıştır.

Bunun üzerine Stravinsky rahatsızlandı ve birkaç gün sonra hasta oldu.

Stravinsky'nin yapmak istediği asimetrik, şiddetli yeni ritm ve armonik sistem ve içindeki tüm çalkantılı çatışmaları açıkça dışarı vurmaktı.

Stravinsky 1914 ve 1920 yılları arasında düzenli olarak İsviçre'de yaşadı. Hayatını çalkantılı bir şekilde yaşayan Stravinsky ailesinin finansal destek sağlayan tek kişisiydi.

1917'de tamamladığı Le Noces balesini Diaghilev'e ithaf etmiştir. Fakat yeterli derecede eşlik edecek orkestra bulunamadığından eser 1923'e kadar oynanamadı.

Stravinsky 89 yaşında öldü ve Venedik'te Diaghilev'in yanına defnedildi.

SAISON DE BALLETS RUSSES

Organisée par M. Souda DE DIAGHILEW.
 Directeur Chorégraphique : M. MICHAËL FOKINE.
 Directeur Artistique : M. BENOIS

SOIRÉE du 19 Avril 1911

CARNAVAL

Pantomime-Ballet en 1 acte de M. FOKINE et M. L. BAKST
 Musique de ROSSINI SCHUMANN
 Orchestre par RIMSKY-KORSAKOW, TCHADOFF, TCHEREPNINE et GLAZOUNOFF
 Groupes et Danses réglés par M. FOKINE, Ballet de Ballet des Théâtres Impériaux de Saint-Petersbourg
 Décors et Costumes dessinés par L. BAKST
 Décor exécuté par ANISFELD - Costumes de Mme MUELLE de Paris

Colombine . . .	M ^{me} KARNAVINA	Pierrot	MM. BOLM
Charina . . .	FOKINA	Arlequin	NIJINSKY
Estrella	SCHOLLAR	Pantalon	CECCHETTI
Papillon	NIJINSKA	Eusébius	SERGUEIEFF
		Florestan	SEMEOFF

SHÉHÉRAZADE

Drame chorégraphique en 1 acte de MM. L. BAKST et M. FOKINE
 Musique de RIMSKY-KORSAKOW
 Danses et Scènes de M. MICHAËL FOKINE
 Décors et Costumes dessinés par L. BAKST
 Décor exécuté par MM. BAKST, ANISFELD, ALLEGRI.
 Costumes de Mme MUELLE de Paris

LE SPECTRE DE LA ROSE

(CRÉATION)

Tableau chorégraphique, Poème de TH. GAUTIER, Musique de C. M. WEBER
 Scènes et Danses de M. FOKINE - Décor et Costumes de L. BAKST

La jeune fille	M ^{me} KARNAVINA
La Rose	M. NIJINSKY

LE FESTIN

Danses Paléolithiques du « PRINCE IGOR » - Musique de BORODINE
 Danses composées et réglées par M. FOKINE

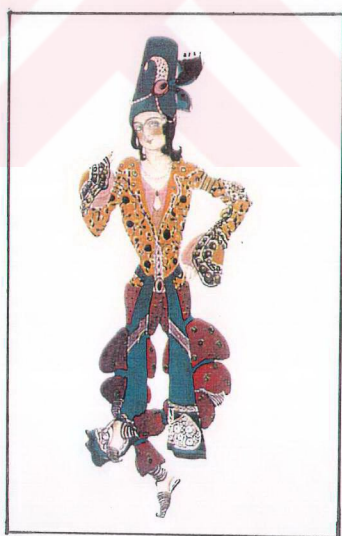
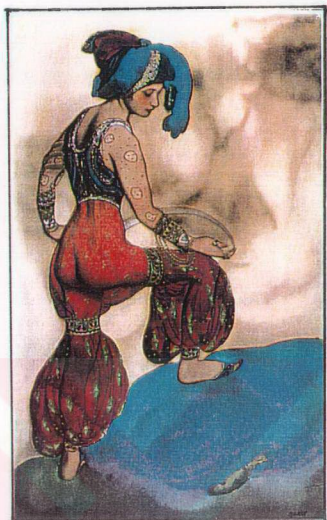
**1909-1929 BALLET RUSSES GİYİŞİ TASARIMLARI
VE RESİMLERİ**

CLEOPATRA

Resim 1: Leon Bakst, 1909

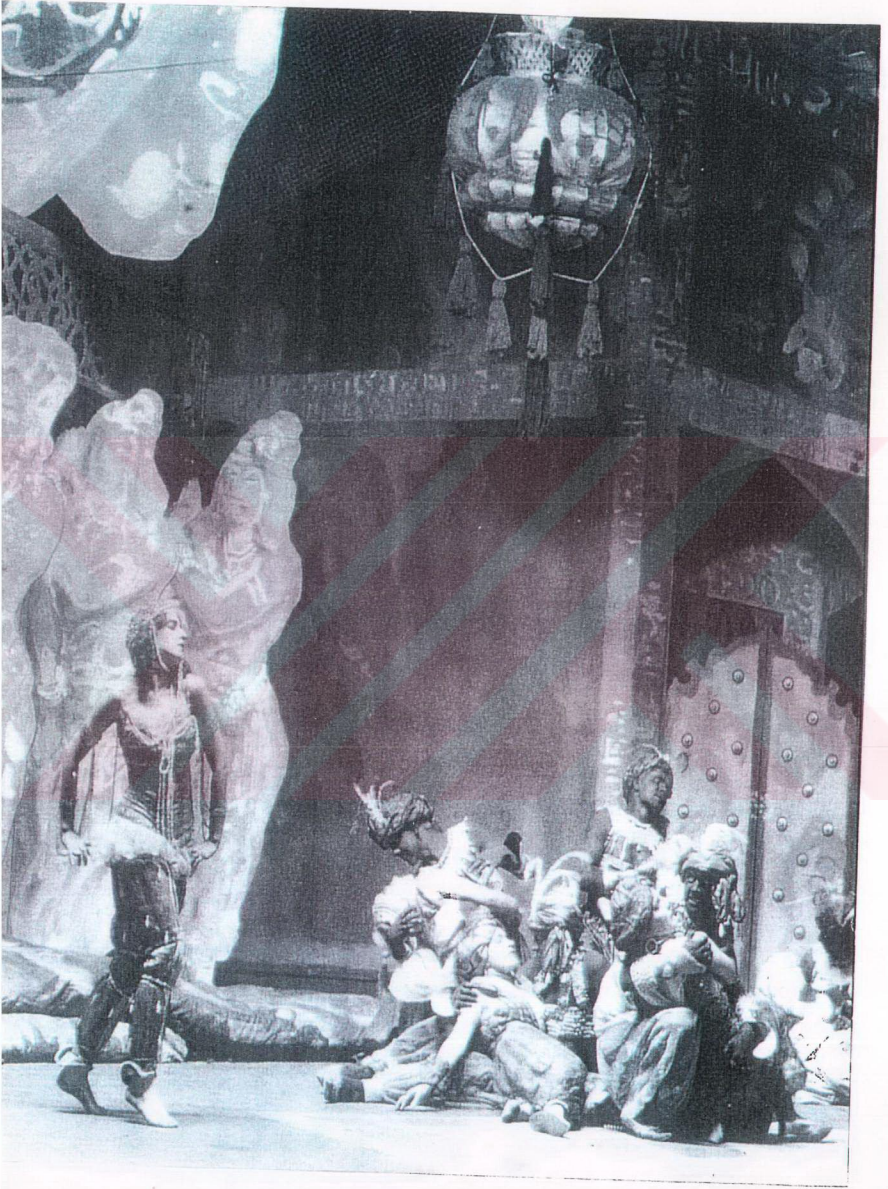
SCHÉHÉRAZADE

Resim 2: Leon Bakst, 1910

T. Karsavina, V. Nijinsky (Şehrazat)

Şehrazat'tan bir sahne

Şehrazat'tan bir sahne

L'OÏSEAU DE FEU

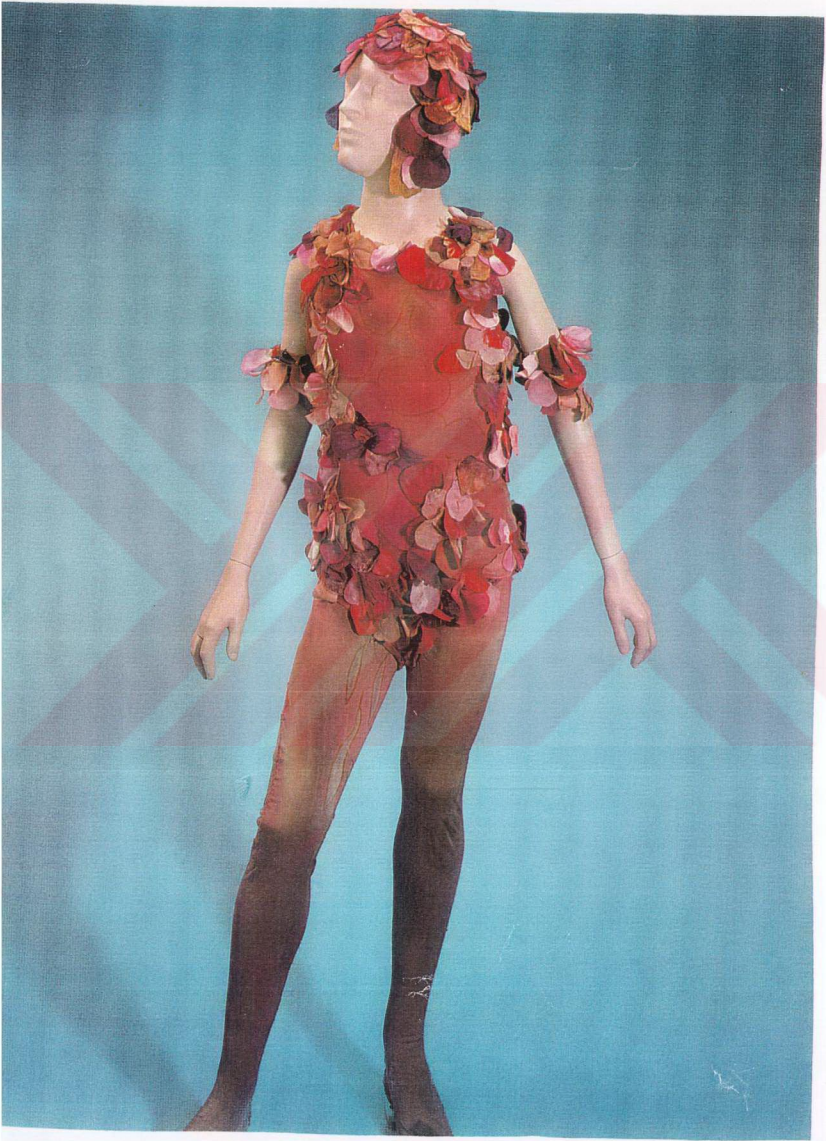

Resim 3: A. Golovine ve Leon Bakst, 1910

A. Bolm, T. Karsavina (Ateşkuşu)

LE SPECTRE DE LA ROSE

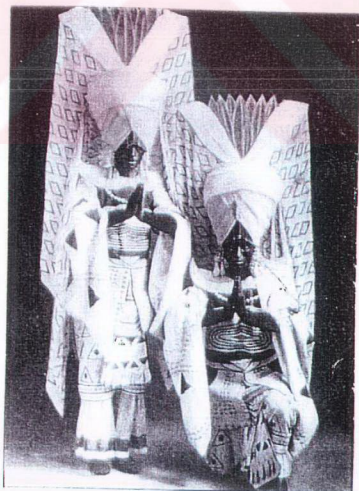
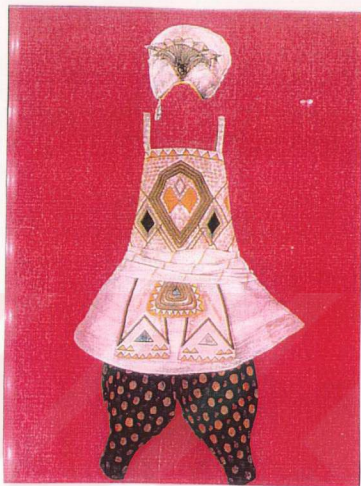

Resim 4: Leon Bakst, 1911

V. Nijinsky, T. Karsavina (Gülün Ruhü)

LE DIEU BLEU

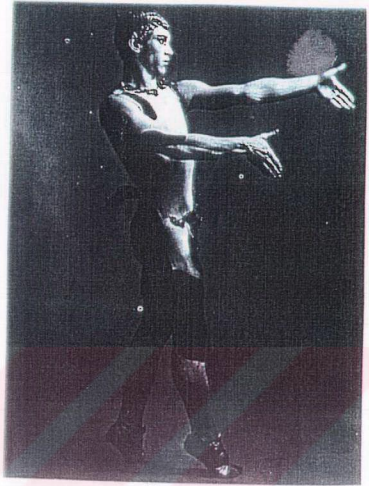

Resim 5: Leon Bakst, 1912

Le Dieu Bleu

L'APRÈS - MIDI D'UN FAUNE

Resim 6: Lean Bakst, 1912

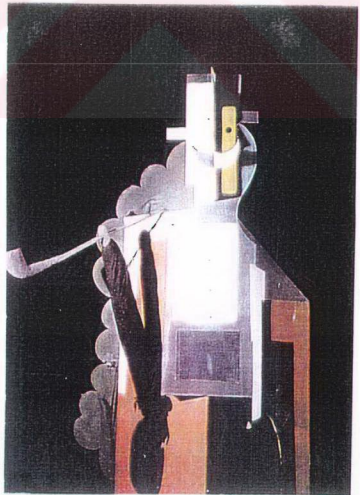
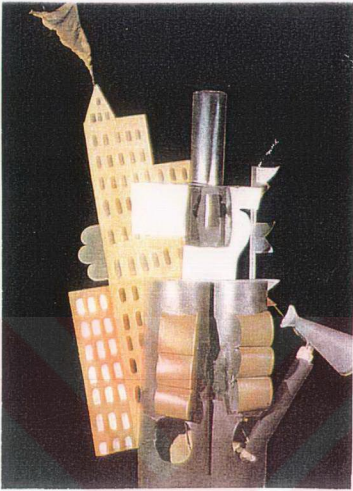
L'Après - Midi D'un Faune

LA LEGEND OF JOSEPH

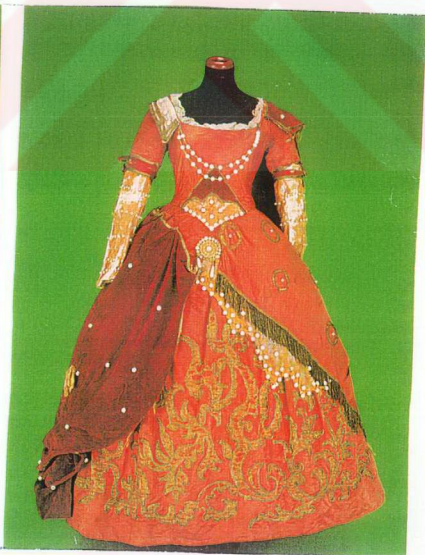
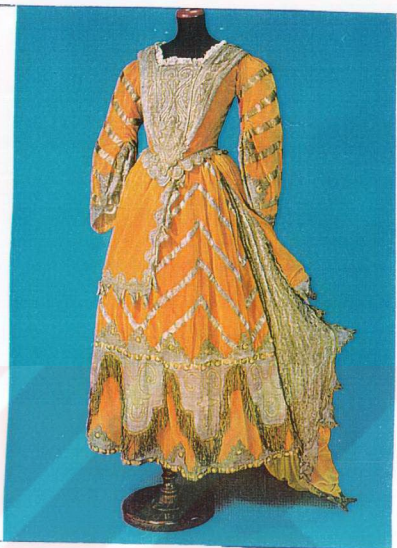
Resim 7: Leon Bakst, 1914

PARADE

Resim 8: Pablo Picasso, 1917

THE SLEEPING BEAUTY

Resim 9: Leon Bakst, 1921

The Sleeping Beauty

1909-1929 BALLET RUSSES SEZONU

1909

PRENS İGOR (opera)

Poloveç Dansları

Müzik : A. Borodine

Koreografi : Micheal Fokine

Dekor-Kostüm : N. Roerich

La Pavillon d'Armide

Müzik : N. Cherepnin

Koreografi : Michel Fokine

Dekor-Kostüm : Alexandre Benois

LE FESTİN

Müzik : M. Glinka, Tchaikovsky,
M. Moussorgsky,
A. Glazunov ve
N. Rimsky Korsakov

Koreografi : M. Petipa, A. Gorsky ve
M. Fokine

Dekor-Kostüm : Leon Bakst, İvan Bilibin
ve Konstantin Korovine

LE SYLPHIDES

Müzik : F. Chopin

Koreografi : M. Fokine

Dekor-Kostüm : A. Benois

CLÉOPÂTRE

Müzik : Anton Arensky

Koreografi : M. Fokine

Dekor-Kostüm : L. Bakst

1910

LA CARNAVAL

Müzik : Robert Schumann

Koreografi : M. Fokine

Dekor-Kostüm : L. Bakst

SHÉHÉRAZADE

Müzik : N. Rimsky Korsakov

Koreografi : M. Fokine

Dekor-Kostüm : L. Bakst

GİSELLE

Müzik : Adolph Adam

Koreografi : Jean Coralli ve Jules
Perrault, M. Fokine

Dekor-Kostüm : A. Benois

ATEŞ KUŞU

Müzik : İgor Stravinsky

Koreografi : M. Fokine

Dekor-Kostüm : Alexandre Golovine ve
L. Bakst

LES ORIENTALES

Müzik : A. Glazunov, Christian
Sinding, A. Arensky,
Edvard Grieg ve A.
Borodine

Koreografi : M. Fokine

Dekor-Kostüm : K. Korovine ve L.
Bakst

1911

LE SPECTRE de la ROSE

Müzik : Carl Weber
 Koreografi : M. Fokine
 Dekor-Kostüm : L. Bakst

NARCİSSUS

Müzik : Nikolai Cherepnin
 Koreografi : M. Fokine
 Dekor-Kostüm : L. Bakst

SADKO (Opera - 6. sahne)

Müzik : N. Rimsky Korsakov
 Koreografi : M. Fokine
 Dekor-Kostüm : Boris Anisfeld

PETRUSHKA

Müzik : İ. Stravinsky
 Koreografi : M. Fokine
 Dekor-Kostüm : A. Benois

1912

LE DIEU BLEU (Mavi Tanrı)

Müzik : Reynold Hann
 Koreografi : M. Fokine
 Dekor-Kostüm : L. Bakst

THAMAR

Müzik : Mily Balakirev
 Koreografi : M. Fokine
 Dekor-Kostüm : L. Bakst

DAPHNIS VE CHLOÉ

Müzik : Maurice Ravel
 Koreografi : M. Fokine
 Dekor-Kostüm : L. Bakst

L'APRÈS-MIDI D'UN FAUNE

(Bir Pan'ın Öğleden Sonrası)

Müzik : Claude Debussy
 Koreografi : Vaslav Nijinsky
 Dekor-Kostüm : L. Bakst

JEUX (Oyunlar)

Müzik : C. Debussy
 Koreografi : V. Nijinsky
 Dekor-Kostüm : L. Bakst, A. Paquin

1913

İLKBAHAR AYINI

Müzik : İ. Stravinsky
 Koreografi : V. Nijinsky
 Dekor-Kostüm : Nicolai Roerich

SALOME

Müzik : Florent Schmitt
 Koreografi : Boris Romanov
 Dekor-Kostüm : Sergei Sudeikin

PRENS İGOR (opera)**POLOVEÇ DANSLARI**

Müzik : Alexandre Borodin
 Koreografi : M. Fokine
 Dekor-Kostüm : Nicolai Roerich

1914

LES PAPILLONS

Müzik : R. Schumann
 Koreografi : M. Fokine
 Dekor : Mstislav Dobujinsky
 Kostüm : L. Bakst

LA LÈGENDE de JOSEPH

(Yusuf'un Öyküsü)

Müzik : R. Strauss
 Koreografi : M. Fokine
 Dekor : Jose Maria Sert
 Kostüm : L. Bakst

MIDAS

Müzik : Maximilien Steinberg
 Koreografi : M. Fokine
 Dekor-Kostüm : M. Dobujinsky

LE COQ D'or (Altın Horoz)

Müzik : N. Rimsky Korsakov
 Koreografi : M. Fokine
 Dekor-Kostüm : N. Goncharova

1915**LE SOLEİL de NUIT (Gece Güneşi)**

Müzik : N. Rimsky Korsakov
 Koreografi : Leonid Massine
 Dekor-Kostüm : Michail Larionov

1916**TILL EVLENSPIEGEL**

Müzik : R. Strauss
 Koreografi : V. Nijinsky
 Dekor-Kostüm : Robert Edmont Jones

1917**LES FEMMES DE BONNE HUNEUR**

Müzik : Domenico Scarlatti
 Koreografi : L. Massine
 Dekor-Kostüm : L. Bakst

RUSSİN TALES

(Rus Masalları)

Müzik : Anatoli Liadov
 Koreografi : L. Massine
 Dekor-Kostüm : M. Larionov ve
 N. Goncharova

PARADE (Resim Geçit)

Müzik : Erik Satie
 Koreografi : L. Massine
 Dekor-Kostüm : Pablo Picasso

1918

Bu yılda gösteri yapılmamıştır.

1919**LA BOUTIQUE FANTASQUE (Mucizevi Dükkan)**

Müzik : Gioacchino Rossini
 Orkestrasyon : Ottorino Respighi
 Koreografi : L. Massine
 Dekor-Kostüm : A. Derain

LE TRICORNE (Üç Köşeli Şapka)

Müzik : Manuel de Falla
 Koreografi : L. Massine
 Dekor-Kostüm : Pablo Picasso

1920**LE CHANT du ROSSIGNOL (Bülbülün Şarkısı)**

Müzik : I. Stravinsky
 Koreografi : L. Massine
 Dekor-Kostüm : Henri Mattise

PULCINELLA

Müzik : I. Stravinsky
 Koreografi : L. Massine
 Dekor-Kostüm : Pablo Picasso

1921**UYUYAN GÜZEL**

Müzik : P. Tchaikovsky
 Koreografi : Marius Petipa,
 N. Sergeiev ve
 Borislava Nijinska
 Dekor-Kostüm : L. Bakst

CHOUT (Kamçı)

Müzik : Sergei Prokofiev
 Koreografi : M. Fokine ve
 Tadee Slavinsky
 Dekor-Kostüm : M. Larionov

1922**LE RENARD (Tilki)**

Müzik : I. Stravinsky
 Koreografi : Borislava Nijinska
 Dekor-Kostüm : M. Larionov

1923**LES NOCES (Düğün)**

Müzik : I. Stravinsky
 Koreografi : B. Nijinska
 Dekor-Kostüm : N. Goncharova

1924**LES BICHES (Dişi Geyikler)**

Müzik : Francis Poulenc
 Koreografi : B. Nijinska
 Dekor-Kostüm : Marie Laurencin

LES FÂCHEUX

Müzik : Georges Auric
 Koreografi : B. Nijinska
 Dekor-Kostüm : Georges Braque

LE TRAIN BLEU (Mavi Tren)

Müzik : Darius Milhaud
 Koreografi : B. Nijinska
 Dekor-Kostüm : Gabriella Chanel ve
 P. Picasso

1925**ZEPHYR VE FLORA**

Müzik : Vladimir Dukelsky
 Koreografi : L. Massine
 Dekor-Kostüm : G. Braque

BARABAU

Müzik : V. Rieti
 Koreografi : Georges Balanchine
 Dekor-Kostüm : M. Utrillo

1926**ROMEO VE JULIETTE**

Müzik : Constantin Lambert
 Koreografi : B. Nijinska ve
 G. Balanchine
 Dekor-Kostüm : Max Ernst ve
 Joan Miró

LA PASTORALE

Müzik : G. Auric
 Koreografi : B. Nijinska ve
 G. Balanchine
 Dekor-Kostüm : P. Pruna

JACK IN THE BOX

Müzik : G. Auric
 Koreografi : G. Balanchine
 Dekor-Kostüm : A. Derain

LE TRIOMPHE de NEPTUNE**(Neptünün Zaferi)**

Müzik : T.G. Berners

Koreografi : G. Balanchine

Dekor-Kostüm : A. Shervashidze

1927**LA CHATTE (Kedi)**

Müzik : H. Soguer

Koreografi : G. Balanchine

Dekor-Kostüm : Antonie Deusner ve
Naum Gabo**MERCURE**

Müzik : E. Satie

Koreografi : L. Massine

Dekor-Kostüm : Pablo Picasso

LE PAS D'ACIER (Çelik Adımlar)

Müzik : S. Prokofiev

Koreografi : L. Massine

Dekor-Kostüm : G. Yakulov

1928**ODE**

Müzik : N. Nabokov

Koreografi : L. Massine

Dekor-Kostüm : P. Chelishchev ve
P. Charbonnier**APOLLON MUSAGÈTE**

Müzik : I. Stravinsky

Koreografi : G. Balanchine

Dekor-Kostüm : A. Bauchant

TWO BEGGARS

Müzik : G.F. Handel

Koreografi : G. Balanchine

Dekor-Kostüm : J. Gris

1929**BALL**

Müzik : V. Rieti

Koreografi : G. Balanchine

Dekor-Kostüm : G. de Chirico

LE FILS PRODIQUE**(Savurgan Oğul)**

Müzik : S. Prokofiev

Koreografi : G. Balanchine

Dekor-Kostüm : G. Roault

BİBLİYOGRAFYA

Alexandre, Arsène, Jean Cocteau. The Decorative Art of Leon Bakst. New York: Dover Publications, INC., 1972.

Castle, Howard. The Diaghilev and Ballet Russes Costumes. Londra: Sotheby's Müzayede Yayınları, 1995.

Fenemen, Beatrice. Bale Tarihi. 2.b. Ankara: Sevda Cenap and Müzik Vakfı, 1986.

Guest, Hutchinson Ann, Claudia Jeschke, Philippe Neayu, Jean Michel. Afternoon of a Faun. New York: The Vendome Press, 1987.

Guest, Ivor. Bale Tarihi. Aysun Aslan. 2.b. İstanbul: Melek Erduran (Matbaa), 1989.

Jaskson, Sheila. Simple Stage Costumes and how to make them. New York: Watson-Guption Publications, 1970.

Kodıcek, Ann. Diaghilev Creator of the Ballet Russes Art Music Dance. London: Barbican Art Gallery/Lund Humphries Publishers, 1996.

Leichtenhar, Rudolf. Ballet Geschichte im Überblick. Wilhelmshaven: Noetzel, Heinrichshafen-Bücker, 1990.

Peters, King Arthur. Jean Cocteau and His World. New York: The Vendome Press, 1986.

Pozharskaya, N.M. The Russian Seasons in Paris Sketches the Scenery and Costumes. 1908-1929. V.S. Friefman. Moscow: Iskustvo Art Publishers, 1988.

Spencer, Charles. Leon Bakst. London: Academy Editions, 1975.

Yücel, Figen. Bale Tarihi Notları. (Teksir, İstanbul Üniversitesi Devlet Konservatuvarı. 1990) 1998.